

Bankacılık Krizlerinin Belirleyicileri: Teorik Yaklaşımlar, Deneysel Bulgular ve Güncel Riskler

K. Batu Tunay¹

Necla Tunay²

Özet

Bu çalışma, bankacılık krizlerinin teorik temellerini, bunlara dair deneysel bulguları ve güncel risk unsurlarını kapsamlı bir literatür taraması çerçevesinde incelemektedir. Finansal sistemin merkezinde yer alan bankacılık sektörü; kredi tahsisi ve likidite yönetimi gibi kritik işlevleri nedeniyle ekonomik büyümede hayati bir rol oynamasına rağmen, sistemik kırılganlıkların da kaynağı olabilmektedir. Krizler, aracılık mekanizmasını bozarak yatırım kayıpları ve işsizlik artışı gibi ağır makroekonomik sonuçlar doğurmaktadır. Literatürde krizler; Diamond ve Dybvig'in (1983) "banka panikleri" modeli ile Kindleberger ve Minsky'nin "finansal istikrarsızlık hipotezi" olmak üzere iki ana ekseninde açıklanmaktadır. Modern çalışmalar ise asimetrik bilgi sorunlarını ve ahlaki tehlikeyi ön plana çıkarmaktadır. Deneysel bulgular; düşük büyüme, yüksek enflasyon, bütçe dengesindeki bozulmalar ve özellikle "kredi-GSYİH açığı"nın krizlerin en güçlü öncü göstergeleri olduğunu ortaya koymuştur. Bulgular, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki yapısal farklılıklara dikkati çekmektedir. Gelişmiş ekonomilerde krizler genellikle aşırı kaldıraç ve varlık balonlarından kaynaklanırken; gelişmekte olan ülkelerde döviz kuru oynaklığı, dış finansman bağımlılığı ve kurumsal zayıflıklar belirleyici olmaktadır. Türkiye örneğinde ise, 2001 sonrası güçlendirilen denetim mekanizmalarının (BDDK gibi) sistemin dayanıklılığını artırdığı gözlenmiştir. Sonuç olarak yapılan literatür incelemesi, krizlerin tek boyutlu bir yaklaşımla analiz edilemeyeceğini; makine öğrenmesi gibi yenilikçi tekniklerle desteklenen erken uyarı sistemlerinin ve makro ihtiyati politikaların finansal istikrar için zorunlu olduğunu ortaya koymuştur.

1 Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Finansal Bilimler Fakültesi Sermaye Piyasası Bölümü, batu.tunay@marmara.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9040-5831

2 Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Finansal Bilimler Fakültesi Sigortacılık Bölümü, necla.tunay@marmara.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8765-276X

1. Giriş

Finansal sistemin temel işlevlerinden biri, tasarrufların yatırımlara yönlendirilmesi ve ekonomik faaliyetlerin sürdürülebilir biçimde finanse edilmesidir. Bankacılık sektörü bu sürecin merkezinde yer almaktadır. Bankalar; kredi tahsisi, likidite yönetimi ve risk paylaşımı gibi kritik fonksiyonları yerine getirerek, ekonomik faaliyet ve sürdürülebilir büyümede önemli bir rol üstlenirler. Ancak bankaların ve bankacılık sisteminin bu merkezi rolü, aynı zamanda finansal kırılganlıkların da sistemik boyuta ulaşmasına neden olabilir. Bankacılık krizleri, aracılık mekanizmasının bozulmasına yol açarak kredi daralması, yatırım ve üretim kayıpları, işsizlik artışı ve kamu maliyesi üzerinde ağır yükler gibi geniş kapsamlı makroekonomik sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle bankacılık krizlerinin nedenlerinin ve dinamiklerinin anlaşılması, finansal istikrarın sağlanması ve sürdürülebilir büyüme açısından büyük önem taşımaktadır.

Literatürde bankacılık krizlerinin ortaya çıkışını açıklayan farklı teorik yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bir yandan beklenti temelli banka panikleri ve likidite kırılganlıklarını vurgulayan yaklaşımlar, krizlerin finansal sistemin içsel dinamiklerinden kaynaklanabileceğini savunurken; diğer yandan makroekonomik dengesizliklere, kredi genişlemelerine ve varlık fiyatı balonlarına odaklanan görüşler krizlerin reel ekonomi ile güçlü bağlarına dikkati çekmektedir. Zaman içinde bu yaklaşımlar, asimetrik bilgi problemleri, ahlaki tehlike, kurumsal yapı ve düzenleyici çerçevenin rolünü de kapsayacak şekilde genişlemiştir. Günümüzde bankacılık krizlerinin tek bir nedene indirgenemeyecek, çok boyutlu ve dinamik bir süreç olduğu yönünde güçlü bir görüş birliği bulunmaktadır.

Özellikle 2008 Küresel Finansal Krizi sonrasında, krizlerin belirleyicilerine ilişkin literatürde önemli bir genişleme yaşanmıştır. Geleneksel makroekonomik göstergelere ek olarak kredi döngüleri, kredi-GSYİH açığı, bankacılık sektörüne özgü bilanço göstergeleri ve finansal piyasaların yapısal özellikleri daha fazla önem kazanmıştır. Bunun yanı sıra, küresel finansal entegrasyonun artmasıyla birlikte dışsal şoklar, uluslararası sermaye hareketleri ve küresel likidite koşulları bankacılık krizlerinin önemli belirleyicileri arasında yer almaya başlamıştır. Son dönemde ise jeopolitik riskler, çevresel sürdürülebilirlik sorunları ve ESG faktörleri gibi yeni risk unsurlarının da finansal istikrar üzerindeki etkileri tartışılmaktadır. Bu gelişmeler, bankacılık krizlerinin analizinde çok katmanlı ve bütüncül bir yaklaşımın gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki yapısal farklılıklar da bankacılık krizlerinin dinamiklerini önemli ölçüde etkilemektedir. Gelişmiş ekonomilerde krizler çoğunlukla finansal piyasalardaki aşırı kaldıraç kullanımı, varlık fiyatı

balonları ve karmaşık finansal ürünlerden kaynaklanırken; gelişmekte olan ülkelerde makroekonomik istikrarsızlık, döviz kuru oynaklığı, dış finansman bağımlılığı ve kurumsal zayıflıklar belirleyici olmaktadır. Bu farklılıklar, krizleri öngörmeye kullanılan göstergelerin etkinliğinin de ülkeler arasında değişmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla, bankacılık krizlerinin analizinde ülke gruplarına özgü dinamiklerin dikkate alınması gerekmektedir.

Türkiye ekonomisi, finansal serbestleşme sürecinin ardından farklı dönemlerde yaşanan bankacılık krizleri nedeniyle literatürde önemli bir örnek teşkil eder. 1994, 2000-2001 ve küresel kriz dönemleri, makroekonomik dengesizlikler, bankacılık sektöründeki yapısal sorunlar ve dışsal şokların birlikte krizlere yol açabildiğini göstermektedir. Türkiye'nin bu deneyimleri, gelişmekte olan ülkelerde finansal istikrar politikalarının önemini ortaya koyan değerli bir örnek sunmaktadır. Bununla birlikte, 2001 sonrası gerçekleştirilen düzenleyici reformlar ve denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi, Türkiye'nin küresel şoklara karşı dayanıklılığını da artırmıştır.

Bu çalışmanın amacı, bankacılık krizlerinin teorik temellerini ve deneysel bulgularını kapsamlı bir literatür taraması çerçevesinde inceleyerek krizlerin temel belirleyicilerini bütüncül bir yaklaşımla ortaya koymaktır. Bu doğrultuda çalışmada ilk olarak bankacılık krizlerine ilişkin teorik yaklaşımlar ve deneysel literatür değerlendirilecek, ardından takibe düşen krediler, kredi açığı ve makroekonomik faktörler gibi temel belirleyiciler ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Bunu takiben dışsal şokların etkileri ve çevresel-sürdürülebilirlik riskleri gibi güncel tartışma alanları üzerinde durulacaktır. Ayrıca gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki farklılıklar karşılaştırmalı olarak analiz edilecek ve Türkiye'nin bankacılık krizi deneyimleri detaylı biçimde değerlendirilecektir. Böyle bir kurgu ile literatürdeki güncel deneysel çalışmaların bulguları ışığında bankacılık krizlerinin belirleyicilerine ilişkin genel bir çerçeve sunulması istenmiştir.

Bu kapsamda çalışmanın, bankacılık krizlerinin çok boyutlu doğasını ortaya koyarak finansal istikrarın sağlanmasına yönelik politika tartışmalarına katkı sağlaması beklenmektedir. Ayrıca farklı risk unsurlarının birlikte değerlendirilmesi yoluyla etkili erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesine yönelik teorik ve deneysel bir referans çerçevesi de sunulmaktadır. Böylece hem akademik literatüre katkı yapılması hem de politika yapımcılar açısından yol gösterici bir değerlendirme ortaya konulması hedeflenmiştir.

2. Teorik ve Deneysel Bir Genel Çerçeve

Bankacılık krizleri, finansal sistemin işleyişini bozan, ekonomik faaliyetlerde sürdürülebilir daralmalara ve toplumsal refah düzeyinde ciddi kayıplara yol açan

sistemik olaylardır. Literatürde bu krizlerin doğasına ilişkin iki ana kuramsal yaklaşım öne çıkmaktadır. Birinci yaklaşım, Diamond ve Dybvig (1983) tarafından geliştirilen ve krizleri reel ekonomiden bağımsız, kendi kendini besleyen beklentilerle açıklayan “banka panikleri” modelidir. Bu modele göre, mevduat sahiplerinin diğer mudilerin paralarını çekeceğine dair rasyonel olmayan inançları, ani bir şekilde likidite krizlerini tetikleyebilir. Bankaların kısa vadeli mevduat toplayıp uzun vadeli kredi vermesi (vade uyumsuzluğu) sistemi kırılgan hale getiren temel dinamiktir. Diamond ve Dybvig (1983); krizleri, mevduat sahiplerinin diğer mudilerin paralarını çekeceğine dair inancıyla tetiklenen, reel ekonomiden bağımsız “kendi kendini besleyen beklentiler” (banka panikleri) olarak açıklamışlardır.

İkinci yaklaşım, Kindleberger (1978) ve Minsky (1982) tarafından ortaya atılan “finansal istikrarsızlık hipotezi”dir. Bu yaklaşım, krizlerin makroekonomik dengesizlikler, varlık fiyatlarındaki balonlar ve aşırı kredi genişlemesi gibi temel ekonomik bozulmaların kaçınılmaz bir sonucu olduğunu savunur. Yükselen konjonktürde artan aşırı iyimserlik, risklerin göz ardı edilmesine ve finansal kırılganlığın birikmesine yol açabilir. Böylece bir banka krizini tetikleyebilecek ortam doğar.

Modern çalışmalar ise, asimetrik bilgi sorunlarının (ters seçim ve ahlaki tehlike gibi) krizlerin başlamasında ve yayılmasında merkezi bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Bilginin taraflar arasında eşit dağılmaması (ters seçim) ve mevduat sigortası gibi uygulamaların bankaları aşırı risk almaya itmesi (ahlaki tehlike), krizlerin temel nedenleri arasında gösterilmektedir. Özellikle denetimin zayıf olduğu durumlarda, finansal serbestleşme bu sorunları derinleştirmekte ve krizlere kaynaklık etmektedir (El Herradi ve Leroy, 2022).

Bankacılık krizlerinin nedenlerini araştıran deneysel literatür; makroekonomik, bankacılık sektörüne özgü ve kurumsal faktörleri kapsayan geniş bir değişkenler seti sunmaktadır. Bu değişkenler seti; makro ekonomik faktörler, finansal sistem ve özellikle kredi piyasasına dair faktörler ile küresel ve kurumsal faktörlerden meydana gelir.

Düşük GSYİH büyüme hızı, yüksek enflasyon, artan reel faiz oranları ve bütçe dengesindeki bozulmalar gibi makro ekonomik gelişmeler kriz olasılığını artıran temel değişkenlerdir (Demirgüç-Kunt ve Detragiache, 1998; Arı ve Özkeskin, 2016; Tunay, 2024). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde döviz kurlarındaki aşırı değer kaybı ve cari işlemler açığı, dışsal şoklara karşı kırılganlığı artırmaktadır. Bununla beraber, literatürde iç şokların dış şoklara oranla daha yıkıcı olabileceğine dair bulgular da vardır. Örneğin, Gulati'nin (2022) Hindistan üzerine yaptığı deneysel çalışmanın sonuçları; iç şokların, dış veya küresel şoklara kıyasla banka etkinliği üzerinde çok daha yıkıcı etkileri

olduğunu göstermiştir. Bununla beraber, Gulati (2022); bankacılık krizlerinin etkilerinin hangi performans modelinin (gelir odaklı veya aracılık odaklı) seçildiğine bağlı olarak değiştiğini de ifade etmiştir.

Bankacılık sektörü ve kredi piyasasına dair faktörlerin banka krizlerinde daima merkezi bir rolü olmuştur. Geçmiş daha eski bir kavram olsa da 2008 Küresel Krizinden sonra önemi artan “kredi-GSYİH açığı” (credit-to-GDP gap), literatürde en güçlü sistemik risk ölçütü ve kriz öncü göstergesi olarak kabul edilmektedir (Borio ve Lowe, 2002; Tunay, 2016; Audit ve Alam, 2022). Bununla birlikte kredilerdeki “mutlak değişim” oranının, bazı bilim insanlarına, kimi durumlarda krizleri öngörmekte daha başarılı olduğu da savunulmuştur (Audit ve Alam, 2022; Tunay, 2024). Takipteki kredilerin (non-performing loans / NPL) artışı, banka karlılığının (ROA/ROE) düşmesi ve düşük sermaye yeterliliği de önemli kriz belirtileri arasında sayılmaktadır.

Dışsal ve kurumsal faktörler, 2008 sonrasında krizler üzerinde daha belirleyici hale gelmiştir. Petrol fiyatlarındaki şoklar, FED politika oranında dramatik değişimler, ABD 10 yıllık tahvil faizleri gibi küresel etkileri olan bazı finansal değişkenler ve siyasi istikrarsızlıklar finansal istikrarı doğrudan etkilemektedir (Casabianca vd., 2022; Tunay ve Tunay, 2024). Zayıf denetim ve düzenleme mekanizmaları da kriz riskini artıran kurumsal zayıflıklardır.

Literatürde krizlerin tahmini ve etkilerinin analizi için kullanılan yöntemler çeşitlilik göstermektedir. İlk dönem deneysel çalışmalarda, kriz olasılığını (0 veya 1 şeklinde tanımlanan ikili bir değişken olarak) tahmin etmek için en yaygın kullanılan yöntemler olan Lojistik (Logit) ve Probit regresyon modelleridir. Bunlar günümüzde de bazı durumlar için güncelliklerini koruyan analiz araçlarıdır (Demirgüç-Kunt ve Detragiache, 1998; Arı ve Özkeskin, 2016; Tunay, 2024). Örneğin kredi açığına dayalı sistemik banka krizi tahminlerinde logit modelleri başarılı bir analiz aracıdır.

1990’ların sonlarından sinyal çıkartma (signal extraction) gibi alternatif yaklaşımlar da deneysel analizlerde kullanılmaya başlanmıştır. Bu tür analiz araçları, belirli değişkenlerin öngörülen eşik değerleri aşıp aşmadığını inceleyerek kriz sinyalleri üretmeye dayalı parametrik olmayan yöntemlerdir (Kaminsky ve Reinhart, 1999; Audit ve Alam, 2022).

Son yıllarda banka krizlerinin analizlerinde geniş bir skalada çeşitli analiz araçları kullanılmaya başlanmıştır. AdaBoost, Rastgele Orman, Yapay Sınır Ağları gibi çeşitli makine öğrenmesi teknikleri, derin öğrenme (LSTM) ve dinamik ilişkileri simüle eden Qual-VAR, BL-VAR veya Markov rejim değişim modelleri bunların yaygın kullanılanlarıdır (Casabianca vd., 2022; Cergibozan ve Arı, 2017; Tunay ve Tunay, 2019; Lin ve Jin, 2023). Ayrıca,

MARS (Multivariate Adaptive Regression Splines) yöntemi Türkiye için yüksek öngörü performansı olan tahminler sunmuştur (Tunay, 2010; Oktar ve Yüksel, 2015; Yüksel ve Zengin, 2016).

Bu çalışmaların önemli bir kısmı, kriz öncesi dönemdeki aşırı kredi genişlemesinin (credit boom) ve makroekonomik istikrarsızlığın (düşük büyüme, yüksek enflasyon) banka krizi riskini artırdığı konusunda benzer bulgulara ulaşmıştır (Cardot-Martin vd., 2022; Casabianca vd., 2022; Audit ve Alam, 2022; Tunay, 2024). Ayrıca, 2001 sonrasında Türkiye’de olduğu gibi denetim mekanizmalarının güçlendirilmesinin (BDDK vb.) krizlere karşı direnci artırdığı da ortak bir diğer bulgu olarak vurgulanmaktadır (Arı ve Özkeskin, 2016; Sarsıcı, 2024).

Ancak kredi-GSYİH açığının krizleri tahmin performansı konusunda literatürde tartışmalar vardır. Bazı araştırmacılar, bu ölçütün gelişmiş ülkelerde başarılı olduğunu, ancak gelişmekte olan piyasalarda (örneğin Türkiye veya Afrika) her zaman güvenilir olmadığını savunmaktadır (Bouvatier ve El Ouardi, 2023; Tunay, 2024). Ayrıca, bankacılık sektöründeki yoğunlaşmanın (yani rekabet koşullarının bozulmasının) istikrarı artırdığını savunan çalışmaların aksine, rekabetin etkinliği artırarak riski düşürdüğünü ileri süren “rekabet-istikrar” görüşü de literatürde taraftar bulmaktadır (Arslan, 2025; Danışman, 2022).

Toparlanacak olursa, teorik ve deneysel çalışmalar ışığında, bankacılık krizlerinin hem bankaya özgü mikro kırılmalardan hem de makroekonomik ve dışsal şoklardan beslenen çok boyutlu olaylar oldukları açıktır. Literatür, krizlerin önlenmesinde sadece banka bazlı mikro ihtiyati tedbirlerin yeterli olmadığını, makro ihtiyati politikaların (Basel III vb.) ve makroekonomik istikrarın önem taşıdığını göstermektedir (Tunay ve Tunay, 2024). Erken uyarı sistemlerinin makine öğrenmesi gibi yenilikçi tekniklerle geliştirilmesi, politika yapıcılarının krizleri önceden saptayıp müdahale etmesi açısından günümüzde yeni fırsatlar sunmaktadır.

3. Güncel Deneysel Çalışmaların Bulguları ve Bunların Işığında Bankacılık Krizlerinin Temel Nedenleri

3.1. Güncel Deneysel Çalışmalar ve Başlıca Bulguları

Literatür, banka krizlerinin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı dinamiklerle ortaya çıktığını ve deneysel çalışmaların bu farklılıkları saptamak için evrildiğini göstermektedir. Daha önce de değinildiği gibi, gelişmiş ekonomilerde krizler daha sık yaşanma eğilimi gösterirken (%7,5), gelişmekte olan ülkelerde krizlerin mali faturası (GSYİH’nin %17,5’i) çok daha ağır olmaktadır (Altıntaş, 2024; Bojaj ve Aharon, 2024).

Literatürde krizleri tahmin etmek ve belirleyicilerini analiz etmek için kullanılan yöntemler geleneksel modellerden yapay zekâ temelli modern yaklaşımlara kadar geniş bir yelpazeye yayılmaktadır:

- **Logit ve Probit Modelleri:** Krizin varlığını (1) veya yokluğunu (0) temel alan ikili seçim modelleri, daha önce de belirtildiği gibi literatürde en yaygın kullanılan yöntemlerdendir (Demirgüç-Kunt ve Detragiache, 1998; Arı ve Özkeskin, 2016; Roy, 2022). Bu modeller, makroekonomik ve bankaya özgü değişkenlerin kriz olasılığı üzerindeki etkisini ölçmede standart bir araç olarak kabul edilir.
- **Makine Öğrenmesi ve Derin Öğrenme:** Son yıllarda krizleri daha yüksek doğrulukla öngörebilmek için Rastgele Orman (Random Forest), AdaBoost ve Yapay Sinir Ağları gibi teknikler kullanılmaya başlanmıştır (Casabianca vd., 2022; Lin ve Jin, 2023). Bu yöntemler, değişkenler arasındaki doğrusal olmayan karmaşık ilişkileri saptamada geleneksel modellerden daha üstün performans sergilemektedir (Casabianca vd., 2022).
- **Dinamik ve Yapısal Modeller:** Krizlerin zaman içindeki etkileşimlerini simüle etmek için Markov Rejim Değişim Modelleri, Kalitatif VAR (Qual-VAR) ve Bayesyen Logit VAR (BL-VAR) teknikleri tercih edilmektedir (Cergibozan ve Arı, 2017; Tunay ve Tunay, 2019; du Plessis, 2022a ve 2022b).
- **Sinyal Çıkartma (Signal Extraction):** Belirli değişkenlerin (kredi açığı vb.) eşik değerleri aşıp aşmadığını inceleyerek erken uyarı sinyalleri üreten parametrik olmayan bir yaklaşımdır (Kaminsky ve Reinhart, 1999; Audit ve Alam, 2022). Bu yaklaşım diğerlerine oranla daha sınırlı kullanılmasına karşın, etkili bir analiz aracı olarak önemini korumaktadır.

Gelişmiş ekonomiler üzerine yapılan çalışmalar, krizlerin genellikle finansal piyasalardaki aşırı iyimserlik ve varlık balonlarıyla ilişkili olduğunu vurgular:

- **Varlık Fiyat Balonları ve Kredi Genişlemesi:** 2. Dünya Savaşı sonrası 15 gelişmiş ülkeyi inceleyen Roy (2022), konut ve hisse senedi piyasalarındaki aşırı fiyat artışlarının bankacılık krizlerinin birincil habercisi olduğunu saptamıştır. Cardot-Martin vd. (2022) ise, AB örneği üzerinden kredi genişlemesinin finansal istikrar üzerindeki riskli etkilerini vurgulamış ve bankaların sermaye yapılarının krizlere karşı bir tampon oluşturma kapasitesini değerlendirmiştir. Elde ettikleri bulgular, Roy'un (2022) bulgularını desteklemektedir.
- **Kredi-GSYİH Açığı:** Gelişmiş ülkelerde "kredi açığı" göstergesinin, krizlerin %66,7'sini önceden doğru tahmin edebildiği bulunmuştur

(Bouvatier ve El Ouardi, 2023). Bu grupta krizler genellikle aşırı “kredi patlamaları”nı (credit boom) takip eden bir “çöküş” (burst) aşamasıyla karakterize edilir (Tunay, 2024).

- **Kaldıraç ve Karmaşık Ürünler:** 2008 krizi örneğinde olduğu gibi, düşük faiz ortamında artan kaldıraçlı işlemler ve menkul kıymetleştirilmiş riskli kredi paketleri (subprime mortgage) sistemik çöküşü tetikleyen ana unsurlardır (Akın, 2013; Sarsıcı, 2024). Bu unsurların banka istikrarı açısından önemlerini günümüzde de koruduklarına inanılmaktadır.

Gelişmekte olan piyasalarda kriz dinamikleri dışsal şoklara ve kurumsal zayıflıklara daha fazla duyarlıdır. Dolayısıyla, bu ülkeler için şu saptamaları yapabiliriz:

- **Dışsal Kırılganlık ve Kur Şokları:** Gelişen ülkelerde krizler sıklıkla döviz kurlarındaki aşırı oynaklık ve ani sermaye çıkışları ile tetiklenmektedir (Altıntaş, 2004; Arı ve Özkeskin, 2016). Döviz cinsinden borçlanmanın yüksekliği, kur şoklarının banka bilançolarını hızla bozmasına yol açabilmektedir (Karacan, 1995).
- **Afrika Örneğinde Düzenleme Paradoksu:** Afrika ülkeleri üzerine yapılan çalışmalar, yasal olarak sermaye yeterliliği oranlarının artırılmasının zayıf kurumsal yapı nedeniyle paradoksal olarak banka istikrarsızlığını artırabileceğini göstermiştir (Ofori-Sasu vd., 2022a ve 2022b). Bu bağlamda Kasahara vd. (2024) bulguları ilginçtir. Kasahara vd. (2024); 1997 Japon bankacılık krizi sırasında hükümetin zor durumdaki bankalara yaptığı sermaye enjeksiyonlarının reel ekonomi üzerindeki etkilerini analiz etmiştir. Elde ettikleri bulgular, bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesinin kredi akışını canlandırdığını, ancak bu kaynağın bir kısmının zombi firmaları hayatta tutmak için yanlış yönlendirildiğini saptamıştır. Finansal ve reel ekonomik istikrar için, banka kurtarma operasyonlarının sadece sermaye yeterliliği bakımından değil, kredilerin hangi tip firmalara yönlendirildiğinin denetlenmesi bakımından özenle sürdürülmesi gerekmektedir.
- **Türkiye Deneyimi:** Türkiye’de bütçe açıkları, yüksek enflasyon ve bankaların döviz açık pozisyonları krizlerin temel belirleyicileridir (Tunay, 2010; Cergiboza ve Arı, 2017). Ancak 2001 sonrası güçlendirilen denetim mekanizması (BDDK’nın kurulması ve yeni düzenlemeler), Türk bankacılık sektörünün 2008 küresel krizini diğer yükselen piyasalara göre daha dirençli bir şekilde atlatmasını sağlamıştır (Coşkun ve Eken, 2015; Türkmen vd., 2021).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından bir karşılaştırma yapılacak olursa, her iki ülke grubunda da kriz öncesi dönemdeki aşırı kredi büyümesi ve düşük büyüme hızı kriz olasılığını artırmaktadır (Hamadi vd., 2025; Tunay, 2024). Buna karşılık, daha önce de değinildiği gibi önemli ayrışmalar da vardır. Kredi açığı göstergesi gelişmiş ülkelerde çok başarılıyken, düşük gelirli ülkelerde bu ölçütün sinyal gücü zayıflamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde nominal kredi büyümesi veya mutlak değışimler daha iyi sonuç vermektedir (Bouvatier ve El Ouadi, 2023; Tunay, 2024). Ayrıca, kurumsal kalitenin (yolsuzluk, denetim kalitesi) gelişmekte olan ülkelerdeki etkisi gelişmiş ülkelere kıyasla çok daha belirleyicidir (Ofori-Sasu vd., 2022a). Coşkun (2021), gelişmekte olan ülkelerde finansal sistem reformlarının başarılı olabilmesinin iki temel koşulu olduğunu belirtmiştir. Bunlar; istikrarlı bir makroekonomik çevrenin oluşturulması ve “basiretli bir bankacılık düzenleme ve denetleme” sisteminin kurulmasıdır.

Bankacılık krizlerinin gelir dağılımı üzerinde de ciddi etkileri olduğu saptanmıştır. El Herradi ve Leroy (2022), sistemik bankacılık krizlerinin ulusal gelir dağılımı üzerindeki etkilerini deneysel olarak incelemişler ve krizlerin toplumun farklı kesimleri (en üst %1, %10, orta sınıf ve en alt %20 gibi) üzerindeki ekonomik etkilerini analiz etmişlerdir. Çalışma, aralarında Türkiye’nin de bulunduğu 66 ülkeyi kapsayan geniş bir örneklem üzerinde yürütülmüştür. Dinamik panel veri modellerine dayanan analizler sonucunda, bankacılık krizlerinin sadece finansal sistemi bozmakla kalmadığı, aynı zamanda zengin kesimin milli gelirdeki payını azaltıp orta sınıfın nispi payını artırarak gelir dağılımını yeniden şekillendirdiği saptanmıştır.

Wang (2023) ise, gelir dağılımındaki eşitsizliğin finansal istikrar üzerindeki etkilerini deneysel olarak analiz etmiştir. Wang, gelir eşitsizliği ile sistemik bankacılık krizleri arasında “U şekilli” doğrusal olmayan bir ilişki olduğunu ileri sürmüştür. 1970-2017 dönemini kapsayan ve 172 ekonomiden oluşan oldukça geniş bir panel veri setine dayanan analizler sonucunda, ileri sürülen U şekilli ilişkinin varlığı kanıtlanmıştır. Buna göre hem çok düşük hem de çok yüksek gelir eşitsizliğinin bankacılık krizleri olasılığını artırdığı söylenebilir. Wang (2023), bu bulgular ışığında, finansal otoritelerin ve politika yapıcıların sadece kredi piyasalarını değil, gelir dağılımı dinamiklerini de finansal istikrarın bir parçası olarak izlemeleri gerektiğini ifade etmiştir. Ona göre; mutlak bir eşitlikten ziyade, istikrarı destekleyen “optimal bir eşitsizlik düzeyinin” korunması finansal istikrar ve banka istikrarı için hayattır.

Literatür, bankacılık krizlerinin “tek bir kalıba sığmayacak” kadar karmaşık olduğunu kanıtlamaktadır. 2008 küresel krizinden sonra paradigma, banka bazlı mikro ihtiyati tedbirlerden sistemik riski hedefleyen makro ihtiyati politikalara (Basel III) kaymıştır (Tunay, 2024). Özellikle gelişmekte olan

ülkeler için erken uyarı sistemlerinin makine öğrenmesi gibi yenilikçi tekniklerle sürekli güncellenmesi ve kurumsal kalitenin artırılması finansal istikrarın anahtarı olarak nitelenmektedir (Casabianca vd., 2022). Bu bağlamda, katılım bankalarının finansal istikrara kurumsal bir katkı yapabileceği düşünülmektedir. Güngör (2023), Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankaların finansal istikrarı etkileyen içsel faktörleri deneysel olarak analiz etmiştir. Elde ettiği bulgular, katılım bankalarının sürdürülebilir bir finansal istikrar ve sağlamlık açısından yönetim etkinliğini artırmaları gerektiğini göstermiştir.

3.2. Bankacılık Krizlerinin Temel Nedenleri

Çoğu deneysel çalışmanın sonuçları, kredilerin banka krizleri üzerindeki rolünü farklı boyutlarıyla ortaya koymuştur. Öteden beri takibe düşen kredi oranlarındaki artışın bir kriz göstergesi olduğuna dair kanıtlar vardır. Ancak 2008’den sonra, bunun yanında kredi açığının da önemli bir başka kriz göstergesi olduğuna dair inançlar güçlenmiştir. Banka sistemi temelli değişkenlere ek olarak, özellikle gelişmekte olan ekonomilerde makro ekonomik ve finansal faktörlerin de krizler üzerinde dramatik etkileri olduğu saptanmıştır. Makro-financeal değişkenlerin dinamik etkileşimleri ve finansal varlık fiyatı dalgalanmaları banka krizleri üzerinde etkili olabilmektedir. Öte yandan, finansal ve ekonomik küreselleşmenin bir sonucu olarak dış kaynaklı şoklar ya krizlere kaynaklık etmekte ya da krizlerin ülkeden ülkeye yayılmasında rol oynamaktadır. Bu bağlamda, son yıllarda dünyada artan jeopolitik sorunların banka krizlerini tetikleme potansiyeli artmıştır. Öte yandan çevresel sorunların artmasıyla, bunlara çevresel, sosyal ve yönetim riskleri de eklenmiştir. Güncel literatürde, çevresel risklerin ve sürdürülebilirlik şoklarının yeni kriz dinamikleri olabileceği ifade edilmektedir. Aşağıda bu hususlar alt başlıklar halinde detaylı olarak değerlendirilecektir.

3.2.1. Takibe Düşen Krediler

Bankacılık literatüründe takibe düşen krediler (non-performing loans - NPL), finansal istikrarın en kritik göstergelerinden biri olarak kabul edilir. Genellikle taksit veya vade gününden itibaren 90 gün boyunca anapara veya faiz ödemesi yapılmamış krediler takibe düşer. Bunlar bankaların aktif kalitesini doğrudan belirleyen temel unsurlardan biridir (Sarsıcı, 2024). Takibe düşen kredilerin bankacılık krizlerindeki rolü; krizin tetikleyicisi, derinleştiricisi ve kriz sonrası toparlanmanın önündeki en büyük engel olmak üzere üç temel boyutta incelenmektedir.

Takibe düşen kredilerdeki ani ve yüksek oranlı artışlar, sistemik bankacılık krizlerinin en güçlü öncü göstergelerinden biridir. Deneysel çalışmalar, sorunlu kredilerin kriz olasılığını istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde artırdığını

göstermektedir (Hamadi vd., 2025). Özellikle “kredi patlaması” (lending / credit boom) olarak adlandırılan aşırı kredi genişlemesi dönemlerinde, bankaların kredi standartlarını gevşetmesi ve riskli projelere fon aktarması, ilerleyen dönemlerde bu kredilerin temerrüde düşmesine zemin hazırlar (Cergibozan ve Arı, 2017; Gulati, 2022; Tunay, 2024).

Makroekonomik sarsıntılar da bu süreci tetikler. Örneğin, GSYİH büyüme hızındaki düşüşler ve resesyon dönemleri, firmaların karlılığını azaltarak borç ödeme kapasitelerini düşürür. Bu durum banka bilançolarında takibe düşen kredilerin hızla birikmesine yol açar. Ayrıca yüksek enflasyon, belirsizlikleri artırarak kredi dağılımını bozmakta ve geri dönmeyen kredilerin artmasına neden olarak kriz riskini yükseltmektedir (Arı ve Özkeskin, 2016, Okay, 2002).

Takibe düşen krediler, bir likidite şokunu hızlı bir şekilde sermaye ve ödeme gücünü kaybetme (solvency) krizine dönüştürebilir (Arner vd., 2022). Bu süreç şu kanallarla işler:

- **Karlılık ve Sermaye Erimesi:** Sorunlu krediler için ayrılan karşılıklar bankaların karlılığını doğrudan azaltır. Azalan kar marjları, bankanın sermaye yapısını zayıflatır ve bankayı finansal şoklara karşı savunmasız bırakır (Arslanürk Çöllü, 2021; Okay, 2002).
- **Kredi Arzının Daralması (Credit Crunch):** Takibe düşen krediler nedeniyle sermayesi baskı altına giren bankalar, yeni kredi verme kapasitelerini kaybeder veya risk almaktan kaçınarak kredi musluklarını kapatır. Bu durum reel ekonomide yatırımların durmasına ve krizin daha da derinleşmesine yol açar (Altıntaş, 2004; Arner vd., 2022). Bazı çalışmalar; bankacılık krizlerinin finansal sistem üzerindeki doğrudan etkilerinin ötesine geçerek, reel sektör firmaları arasındaki borç-alacak ilişkilerinin ve yasal koruma mekanizmalarının kriz yönetimi açısından önemini de göstermiştir (Banos-Caballero vd., 2023).
- **Güven Kaybı ve Banka Hücumları:** Aktif kalitesindeki bozulma (örneğin takipteki kredilerin artışı) şeffaflık sorunlarını beraberinde getirir. Mevduat sahiplerinin bankanın ödeme gücünden şüphe etmesi, ani mevduat çekilişlerine (bank runs) ve dolayısıyla sistemik bir çöküşe neden olabilir (Altıntaş, 2004; Sarsıcı, 2024). Fungacova vd. (2022), bireylerin bankacılık sistemine ve genel olarak tüm finansal kurumlara olan güvenini etkileyen unsurları analiz etmişler; bankacılık krizlerinin önlenmesi ve kriz sonrası toparlanma süreçlerinde toplumsal güvenin hayati bir rol oynadığını belirlemişlerdir. Çalışmanın en önemli bulgularından biri, gelir düzeyi ile bankalara duyulan güven arasındaki pozitif ilişki olduğudur. Dar gelirli toplum kesimlerinde ise, banka sistemine olan güven daha kırılgandır.

Türkiye'nin bankacılık geçmişinde takibe düşen kredilerin yıkıcı etkileri net bir şekilde görülmüştür:

- **2001 Krizi:** Bu dönemde reel sektör krizinin bankacılığa yansımalarıyla toplam krediler içinde takipteki kredilerin payı rekor seviyeye ulaşarak %23,2'ye çıkmıştır (Coşkun ve Eken, 2015). Bu devasa oran (çünkü normal dönemlerde %4'ler civarındadır), birçok bankanın sermayesini eriterek TMSF'ye devredilmesine yol açmış ve ekonomide %18'lere varan takipteki alacak oranı büyük bir tahribat yaratmıştır (Akın, 2013).
- **2008 Küresel Krizi:** 2001 sonrası alınan makro ihtiyati tedbirler ve güçlendirilen denetim mekanizması sayesinde Türkiye, 2008 krizine daha sağlam girmiştir. Bu dönemde de takibe düşen eden kredilerde artış yaşanmış, ancak oran %5,4 seviyesinde kalarak 2001 yılındaki yıkıcı etkiden uzak bir seyir izlemiştir (Coşkun ve Eken, 2015; Sarsıcı, 2024).

Krizden çıkışın ve uzun vadeli ekonomik büyümenin sağlanması, banka bilançolarındaki sorunlu kredilerin temizlenmesine bağlıdır (Arner vd., 2022). Takibe düşen kredilerin gerçek değerinin bilançolara yansıtılmaması, bankaların yeni kredi vermesini engelleyerek sistemde “zombi bankalar” oluşmasına neden olur. Bu durum, ekonomik durgunluğun süresini uzatan en önemli faktördür (Arner vd., 2022). Etkili bir kriz yönetimi için sorunlu varlıkların hızla tasfiyesi, bankalara sermaye enjeksiyonu yapılması ve kredi zarar karşılıklarının uluslararası standartlara (IFRS 9 vb.) uygun şekilde ayrılması büyük önem taşır (Arner vd., 2022; Ersoy, 2012).

3.2.2. Kredi Açığı

Kredi-GSYİH açığı (credit-to-GDP gap) veya kısaca “kredi açığı”nın bir sistemik risk ölçütü olarak bankacılık krizlerini açıklama gücünün yüksek olduğuna dair görüşler, 2008'deki Küresel Krizin ardından güç kazanmıştır. Ancak daha önce de ifade edildiği gibi literatürde çok tartışılan konulardan da birisidir.

Özel kesime açılan banka kredilerinin GSYİH'ye oranının kendi uzun dönemli trendinden sapmasını ölçen ve finansal dengesizlikleri saptamak için kullanılan bir gösterge olan kredi açığı, literatürde ilk olarak Borio ve Lowe (2002) tarafından ortaya atılmıştır. Özellikle 2008 krizi sonrasında sistemik riskin izlenmesinde merkezi bir konuma yükselmiştir. Bu önemi nedeniyle, Basel III düzenleme paketinde bankaların “döngü karşıtı sermaye tamponu” (countercyclical capital buffer - CCyB) miktarını belirlemede temel bir erken uyarı göstergesi olarak kabul edilmiştir.

Literatürdeki pek çok çalışma, kredi açığının tek değişkenli bir çerçevede sistemik bankacılık krizlerinin en güçlü göstergesi olduğunu savunmaktadır ve gerekçeleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Tunay, 2023; Tunay ve Tunay, 2024):

- **Sistemik Risk Göstergesi:** Kredi açığı, banka bilançolarındaki aşırı genişlemeyi ve buna bağlı olarak biriken sistemik kırılğanlıkları yansıtmaya kabiliyetine sahiptir.
- **Gelişmiş Ekonomilerdeki Performansı:** Yüksek gelirli ülkelerde kredi açığının, krizlerin %66,7'sini önceden doğru bir şekilde tespit edebildiği saptanmıştır. Bu ülkelerde krizler genellikle aşırı kredi genişlemesi (credit boom) ile doğrudan ilişkilidir ve gösterge %2 eşiğini aştığında kriz sinyali vermektedir.
- **Döngüsel Dinamikler:** Kredi-GSYİH açığı, finansal varlıkların döngüselliklerini ve ekonomik faaliyetle olan karşılıklı etkileşimini modele dahil ederek kriz öncesi dengesizlikleri saptamada geleneksel makroekonomik değişkenlerden daha başarılı sonuçlar verebilmektedir.

Kredi açığının her ne kadar güçlü bir gösterge olduğu kabul edilse de açıklama gücü ülkelerin gelişmişlik düzeyine ve kullanılan istatistiksel yöntemlere göre ciddi farklılıklar sergilemektedir:

- **HP Filtresi Eleştirileri:** Kredi açığının hesaplanmasında yaygın olarak kullanılan Hodrick-Prescott (HP) filtresi, verilerin son dönemlerindeki sapmalara (end-of-series bias) karşı duyarlıdır ve bazen gereksiz sermaye sıkılaştırmasına yol açan “yanlış pozitif değerler” üretebilmektedir (Roy, 2022; Tunay, 2023).
- **Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Zayıflık:** Orta ve düşük gelirli ülkelerde kredi açığının krizleri açıklama gücünün gelişmiş ülkelere göre oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir (Bouvatier ve El Ouardi, 2023). Bu ekonomilerde krizler sadece kredi büyümesinden değil; cari açık, döviz kuru şokları ve ani sermaye çıkışları gibi daha geniş makroekonomik dengesizliklerden kaynaklanabilmektedir (Audit ve Alam, 2022).
- **Alternatif Ölçütler:** Bazı araştırmalar, özellikle gelişmekte olan piyasalarda kredi açığı yerine “kredilerin GSYİH oranındaki mutlak değişimin” veya “nominal kredi büyümesinin” krizleri öngörmede çok daha başarılı olduğunu savunmaktadır (Audit ve Alam, 2022; Tunay, 2024).

Türkiye, kriz deneyimleri ve kredi döngüleri açısından literatürde önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu nedenle aşağıda ana hatlarıyla sıralanan deneysel bulgulara ulaşılabilmesi mümkün olmuştur:

- **Açıklama Gücü:** Türkiye üzerine yapılan analizler, kredi açığındaki %1’lik bir artışın sistemik kriz olasılığını yaklaşık %10, herhangi bir banka krizi olasılığını ise %8 oranında artırdığını göstermiştir. Bu sonuçlar, göstergenin Türkiye gibi yükselen piyasalarda gelişmiş ülkelere göre daha güçlü bir sinyal verebileceğine işaret etmektedir (Tunay, 2016).
- **Model Seçiminin Önemi:** Türkiye’de kredi açığının tahmininde “Gözlenemeyen Değişkenler Modeli”nin (Unobserved Components Model), geleneksel HP ve Band-Pass filtrelerine göre krizleri açıklama noktasında daha başarılı olduğu saptanmıştır (Tunay, 2016).
- **Negatif İlişki Bulgusu:** Bazı güncel çalışmalar ise şaşırtıcı bir şekilde, Türkiye’nin de dahil olduğu üst orta gelir grubu ülkelerde kredilerin GSYİH oranındaki mutlak değişimin krizlerle negatif ilişkili olduğunu bulmuştur. Kısa dönemli olan bu durum, gelişmekte olan ülkelerde krizin hemen öncesinde bankaların ani bir korunma refleksiyle kredi musluklarını hızla kapatmasının (credit crunch) bir yansıması olarak yorumlanmaktadır (Tunay ve Tunay, 2024).

Sonuç olarak, kredi açığı, bankacılık krizlerini öngörmede “tek bir ölçü her duruma uymaz” (one-size-fits-all) eleştirileriyle karşı karşıya kalsa da finansal istikrarın izlenmesinde vazgeçilmez bir araçtır (Alessandri vd. 2022). Ölçütün açıklama gücü; ülkenin finansal derinleşme düzeyine, krizin türüne ve kullanılan filtreleme tekniğine sıkı sıkıya bağlıdır. Politika yapımcıların sadece bu göstergeye dayanmak yerine, kredi-GSYİH açığını makro ihtiyati politikalar ve diğer makroekonomik öncü göstergelerle birlikte değerlendirmeleri finansal istikrarın sürdürülebilirliği açısından büyük bir önem taşımaktadır.

3.2.3. Makro Ekonomik Faktörler

Bankacılık krizleri ve makro ekonomi arasındaki ilişki, tek yönlü bir nedensellikten ziyade, birbirini besleyen ve derinleştiren karmaşık bir etkileşim sürecidir. Literatürde bu durum, makro ekonomik istikrarsızlıkların krizleri tetiklemesi ve krizlerin de reel ekonomide kalıcı tahribatlara yol açması şeklinde iki ana eksenle incelenmektedir (Altıntaş, 2004; Tunay ve Tunay, 2019).

Makro ekonomik değişkenlerdeki bozulmalar, bankacılık sisteminin kırılganlığını artırarak sistemik krizlere zemin hazırlar:

- **Ekonomik Büyüme ve GSYİH:** Düşük GSYİH büyüme hızı veya ekonomik durgunluk, bankacılık krizlerinin en önemli tetikleyicilerinden biridir (Demirgüç-Kunt ve Detragiache, 1998). Ekonomik faaliyetlerdeki yavaşlama, firmaların karlılığını azaltarak borç ödeme kapasitelerini

düşürür ve banka aktiflerinin kalitesini bozar (Altıntaş, 2004; Tunay, 2024).

- **Enflasyon ve Belirsizlik:** Yüksek ve oynak enflasyon, geleceğe yönelik belirsizlikleri artırarak hem bankaları hem de yatırımcıları kısa vadeye odaklanmaya iter (Arı ve Özkeskin, 2016). Enflasyon banka varlıklarının reel değerini aşındırırken, kredi dağılımını bozar ve geri dönmeyen kredilerin (NPL) artmasına neden olur (Arı ve Özkeskin, 2016).
- **Faiz Oranları:** Reel faiz oranlarındaki ani yükselişler, özellikle aktif-pasif vade uyumsuzluğu yaşayan bankaları ciddi zararlara uğratar (Arı ve Özkeskin, 2016; Tunay ve Tunay, 2019). Yüksek faizler borçlanma maliyetlerini artırarak temerrüt riskini tetikler ve banka başarısızlıklarına yol açabilir.
- **Döviz Kuru ve Dış Şoklar:** Döviz kurlarındaki aşırı oynaklık ve devalüasyonlar, döviz açık pozisyonu yüksek olan bankaları doğrudan iflase sürükleyebilir (Cergibozan ve Arı, 2017; Tunay ve Tunay, 2019). Ayrıca, petrol fiyatlarındaki artışlar gibi dışsal arz şoklarının maliyet enflasyonu üzerinden ekonomik büyümeyi yavaşlatarak banka krizlerini uyardığı saptanmıştır (Tunay ve Tunay, 2024).

Bir bankacılık krizi başladığında, finansal piyasalardaki sarsıntı hızla reel sektöre yayılır ve geniş kapsamlı bir ekonomik krize dönüşür (Akın, 2013). Bunun yol açtığı sonuçlar temelde dört başlık altında toplanabilir:

- **Kredi Kanalı ve Üretim Kayıpları:** Bankaların sermaye kaybı yaşaması ve likidite sıkıntısına düşmesi, kredi arzının daralmasına (credit crunch) yol açar (Altıntaş, 2004). Krediyeye erişimin zorlaşması yatırımları ve tüketimi durdurur, bu da üretimde ciddi daralmalara neden olur (Altıntaş, 2004; Akın, 2013). Türkiye’de 2001 krizinde ekonominin %6 oranında küçülmesi bunun somut bir örneğidir (Coşkun ve Eken, 2015).
- **İşsizlik ve Sosyal Maliyetler:** Krizler, hem finans sektöründe doğrudan işten çıkarmalara hem de reel sektördeki daralma nedeniyle yaygın işsizliğe yol açar (Sarsıcı, 2024). Türkiye’nin 2001 deneyiminde, krizin yaklaşık 2 milyon kişinin işsiz kalmasına mal olduğu belirtilmektedir (Coşkun ve Eken, 2015).
- **Kamu Maliyesi Üzerindeki Yük:** Banka kurtarma operasyonları ve mevduat garantileri kamu bütçesi üzerinde devasa yükler oluşturur. Bu durum bütçe açıklarını artırarak yüksek faiz ve enflasyon sarmalını tetikler (Altıntaş, 2004; Arı ve Özkeskin, 2016). Diğer yandan, Bellucci vd. (2023); vergi politikalarının kamu geliri elde etme yanında, bankaların

risk profillerini şekillendirerek sistemik riskin ve kriz maliyetlerinin yönetiminde stratejik bir araç olarak kullanılabileceğini deneysel kanıtlarla ortaya koymuşlardır.

- **Servet Dağılımı ve Güven Kaybı:** Krizler ülke içindeki servet dağılımını önemli ölçüde değiştirirken, toplumsal güveni yok eder ve sermayenin yurt dışına kaçışını hızlandırır (Ersoy, 2012; Altıntaş, 2004).

Güncel çalışmalar, banka krizleri ile makro finansal değişkenlerin karşılıklı ve kendini besleyen bir etkileşim içinde olduğunu vurgulamaktadır. Bayesyen logit VAR modeliyle yapılan tahminler ve bunların ardından uygulanan simülasyonlar, krizlerin sadece finansal değişkenleri değil, büyüme ve enflasyon gibi makro ekonomik göstergeleri de şiddetli ve uzun süreli etkilediğini göstermektedir (Tunay ve Tunay, 2019).

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde krizler, toplam arz ve talep şoklarıyla birleştiğinde stagflasyonist (durgunluk içinde enflasyon) bir sürece dönüşme riski taşır. Bu karşılıklı etkileşim mekanizması nedeniyle, bir banka krizinin etkilerinin ekonomiden tamamen silinmesi genellikle 4-5 yılı bulabilmektedir (Tunay ve Tunay, 2024).

Konunun bir başka boyutu da finansal gelişme ve büyüme arasındaki ilişkinin krizlere olan etkileridir. Fang vd. (2025), finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki karmaşık ve doğrusal olmayan ilişkiyi deneysel olarak analiz etmişlerdir. 54 ülkeden oluşan geniş bir örneklem üzerinden yaptıkları dinamik panel veri analizleri; finansal gelişmenin büyüme üzerindeki etkisinin, ülkenin kredi büyüme oranına bağlı olarak değiştiğini göstermiştir. Düşük kredi oranına sahip ülkelerde finansal gelişmenin büyüme üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifken; kredi seviyeleri belirli bir eşiği aşan ülkelerde bu etki anlamsız negatif bir yöne evrilmiştir. Fang vd. (2025), finansal sistemin kontrolsüz büyümesinin (özellikle aşırı kredi genişlemesi yoluyla) ekonomik büyümeyi desteklemekten ziyade engelleyebileceğini savunmaktadır. Onlara göre; politika yapıcıların sadece “finansal derinleşmeye” odaklanmak yerine, kredi piyasalarındaki aşırı ısınmayı ve sistemik kriz risklerini yakından izlemesi gerekmektedir.

Literatür, bankacılık krizlerinin ne sadece bir bankacılık sorunu ne de sadece makro ekonomik bir sonuç olduğunu; her iki alanın birbirini sürekli tetiklediğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, finansal istikrarın korunması için sadece banka bazlı mikro ihtiyati tedbirlerin yeterli olmadığı, makro ekonomik istikrar ile eşgüdümlü makro ihtiyati politikaların uygulanmasının da taşıdığı vurgulanmaktadır.

3.2.4. Dış Şokların Etkileri

Bankacılık krizleri, sadece yerel ekonomik dengesizliklerden değil, aynı zamanda jeopolitik gerilimler, emtia fiyatlarındaki dalgalanmalar ve küresel finansal merkezlerin (özellikle ABD Merkez Bankası - FED) politika kararları gibi dışsal ve kurumsal faktörlerden de derinlemesine etkilenmektedir. Literatür, bu faktörlerin finansal istikrar üzerindeki rollerini hem tetikleyici hem de krizin şiddetini artırıcı mekanizmalar olarak tanımlamaktadır.

Jeopolitik riskler, finansal piyasalarda belirsizliği artırarak ani sermaye çıkışlarına ve banka hücumlarına neden olabilen temel dış kaynaklı şoklar arasındadır. Buna dair bazı saptamalar yapılabilir:

- **Güven Kaybı ve Banka Hücumları:** Türkiye özelinde 1991 Körfez Savaşı örneği, jeopolitik gerilimlerin bankacılık sistemini nasıl vurduğunun somut bir örneğidir. Savaşın başlamasıyla bankalardan yüklü miktarda mevduat çekilişi yaşanmış, bu durum bir “banka paniğine” yol açmış ve devletin tüm mevduatlara %100 garanti vermesini zorunlu kılmıştır.
- **Politik İstikrarsızlık:** Gelişmekte olan ülkelerde siyasi belirsizlikler ve seçim döngüleri, yatırımcı algısını bozarak bankaların dış finansman maliyetlerini artırmakta ve kriz olasılığını yükseltmektedir (Arı ve Özkeskin, 2016; Huynh ve Uebelmesser, 2024).

Petrol fiyatlarındaki ani değişimler ve diğer kritik emtialardaki güçlü fiyat hareketleri de ekonominin toplam arz cephesini etkileyen güçlü dış şok kanallarından biri olarak kabul edilebilir. Buna dair bazı örnekler verebiliriz:

- **Arz Şoku ve Stagflasyon:** Petrol fiyatlarındaki yükselişler, maliyet enflasyonuna yol açarak ekonomik büyümeyi yavaşlatır. Bu durum, firmaların borç ödeme kapasitesini azaltabilir ve banka bilançolarında takipteki kredilerin birikmesine ve sistemik kriz olasılığının artmasına neden olabilir.
- **Tarihsel Deneyim:** Türkiye’de 1974 ve 1979-1980 petrol şokları, tutarsız maliye politikalarıyla birleşerek ödemeler dengesi krizlerine ve beraberinde ciddi bir finansal darboğaza zemin hazırlamıştır (Sarsıcı, 2024).
- **Negatif İlişki Bulgusu:** Güncel ampirik analizler, banka krizleri ile petrol fiyatları arasında %30 düzeyinde negatif bir ilişki olduğunu, yani petrol fiyatlarındaki sert değişimlerin (şokların) kriz riskini doğrudan uyardığını göstermektedir (Tunay ve Tunay, 2024).

Küresel finansal döngünün merkezinde yer alan FED’in faiz ve likidite kararları, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki bankacılık sistemleri üzerinde

belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda, FED'in kararları iki mekanizma ile şoklara yol açabilir:

- **Düşük Faiz ve Kredi Balonları:** 2008 küresel krizi öncesinde FED'in uyguladığı düşük faiz ve bol likidite politikası, konut piyasasında aşırı borçlanmaya ve sürdürülemez bir kredi balonuna yol açmıştır (Akın, 2013; Sarsıcı, 2024). Bu süreçte bankaların yüksek kar hırsıyla riskli (subprime) gruplara yoğun kredi vermesi, küresel finansal sistemin kilitlenmesine neden olan krizin ana sorumlusu olarak gösterilmektedir (Akın, 2013).
- **Sıkılaştırma ve Sermaye Çıkışları:** FED'in politika faizlerini artırması, gelişmekte olan ülkelerden sermaye kaçışını ve “ani duruşu” (sudden stop) tetikleyerek, bu ülkelerdeki bankaların fonlama maliyetlerini yükseltmekte ve döviz açık pozisyonları üzerinden sistemik kırılma riski artırmaktadır (Giraldo vd., 2024). Ampirik bulgular, banka krizlerinin FED politika oranlarıyla %32 oranında güçlü bir korelasyon sergilediğini ortaya koymaktadır.

Kurumsal kalitenin ve yasal çerçeve etkinliğinin, dışsal şokların banka sistemi üzerindeki etkisini yumuşatabildiği veya tam tersine derinleştirebildiği görülmektedir. Düzenleme paradoksu olarak nitelendirilen yasal çelişkiler krizleri tetikleyebilir veya meydana gelen krizlerin yayılmasına neden olabilir. Afrika bağlamında yapılan çalışmalar, zayıf kurumsal yapıya sahip ülkelerde yasal sermaye oranlarının artırılmasının, bankaların performansına müdahale ederek paradoksal bir şekilde istikrarsızlığı artırabileceğini savunmaktadır (Ofori-Sasu vd., 2022a).

Diğer yandan, bu kapsamda denetim ve şeffaflığın da önemli etkileri olabilir. 2008 krizinin en önemli nedenlerinden biri olarak karmaşık türev ürünlerin (menkul kıymetleştirme ve buna bağlı türevler gibi) denetim eksikliği ve şeffaflıktan uzak yapısı gösterilmektedir (Akın, 2013; Sarsıcı, 2024). Yetersiz düzenleme ve denetim mekanizmaları, bankaların “ahlaki tehlike” (moral hazard) altında aşırı risk almalarına zemin hazırlamaktadır (Arı ve Özkeskin, 2016; Ersoy, 2012).

Güncel deneysel çalışmaların banka krizi kaynaklı dış şoklara dair bulguları da ilgi çekicidir. Huang ve Charteris (2025), 2023 yılında ABD'de Silvergate Bank'ın çöküşüyle başlayan ve First Republic Bank'ın satın alınmasına kadar uzanan sürecin küresel bankacılık sistemindeki etkilerini analiz etmişlerdir. Bu krizin ABD bankacılık sektörü ile 15 farklı ülkenin (Kanada, İngiltere, Fransa, İspanya, Almanya, İtalya, Japonya, Güney Kore, Avustralya, İsviçre, Hindistan, Güney Afrika, Brezilya, Meksika ve Çin) bankacılık sektörleri

arasındaki karşılıklı bağımlılık ve bulaşma etkilerini incelemiştir. Bulgular, krizin özellikle kısa vadeli yatırım ufkunda panik kaynaklı bir bulaşmaya yol açtığını göstermiştir. Krizin yarattığı sarsıntının ardından, küresel banka piyasaları arasındaki yapısal bağların ve karşılıklı bağımlılığın zayıfladığı gözlenmiştir. Huang ve Charteris (2025), bu durumu, kriz sonrası süreçte yapısal bir kopuşa bağlamışlardır. Onlara göre, küresel finansal sistemin krizler sonrasında daha parçalı bir yapıya bürünebileceği beklenebilir.

Literatür değerlendirildiğinde; petrol fiyatları, FED kararları ve jeopolitik istikrarsızlık gibi dış faktörlerin, bankacılık sistemindeki mikro kırılma noktaları tetikleyen temel etkenler olduğu görülmektedir. Bu dışsal şokların etkisiyle bozulan makro finansal dengeler, kredilerin temerrüde düşmesi ve likidite daralması yoluyla stagfasyonist bir süreci beslemekte ve krizlerin etkisini uzun yıllara yaymaktadır.

3.2.5. Çevresel Riskler ve Sürdürülebilirlik Şokları

Çevresel, sosyal ve yönetim (ESG) riskleri, modern finansal sistemde ülkelerin makroekonomik istikrarını ve bankacılık sektörünün dayanıklılığını doğrudan etkileyen kritik unsurlar haline gelmiştir (Lin ve Jin, 2023). Literatürde yapılan güncel çalışmalar, ESG risk puanlarındaki artışın sistemik bankacılık krizlerinin meydana gelme olasılığını yükselttiğini ve bu krizlerin öngörülmesinde ESG faktörlerinin yaklaşık %19,42 oranında bir öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Lin ve Jin, 2023). ESG risklerinin sistemik krizleri tetikleme mekanizmaları; sürdürülebilirlik şokları, makroekonomik istikrarsızlık ve yönetim zayıflıkları olmak üzere üç temel boyutta incelenmektedir:

İklim değişikliği ve doğal kaynak yetersizliği gibi çevresel faktörler hem fiziksel şoklar hem de geçiş riskleri üzerinden bankacılık krizlerini tetikleyebilir (Arner vd., 2022):

- **Fiziksel Riskler:** Doğal afetler gibi ani çevresel şoklar, reel sektördeki firmaların üretim kapasitelerini ve varlık değerlerini vurarak bankalara olan borçlarını ödeyememelerine ve takipteki kredi oranlarının hızla yükselmesine yol açar (Arner vd., 2022).
- **Geçiş Riskleri:** Düşük karbonlu ekonomiye geçiş sürecinde, bankacılık sektöründe yaşanan bir sarsıntı (örneğin Mart 2023'teki banka iflasları), "yeşil" teknoloji şirketlerinin performansını olumsuz etkileyerek yatırımcı beklentilerini bozmuştur. Bu durum, finansal istikrarın bozulmasının iklim bazlı inovasyonları yavaşlatabileceği ve karşılıklı bir risk sarmalı oluşturabileceğini göstermektedir (D'Ercole ve Wagner, 2023).

Sosyal riskler, bir ülkenin eğitim düzeyi, işgücü piyasasındaki eşitsizlikler ve sosyal güvenlik ağlarının gücü üzerinden egemen risk puanını etkiler (Lin ve Jin, 2023):

- **Kredi ve Borç Riski:** ESG risk puanlarının yüksek olması, bir ülkenin borçlanma maliyetlerini artırmakta ve dolaylı olarak egemen borç ve kredi risklerini tetiklemektedir. Toplumsal eşitsizliklerin ve sosyal huzursuzlukların artması, ekonomik faaliyetleri baskılayarak bankaların aktif kalitesini bozabilmekte ve kriz riskini yükseltmektedir (Lin ve Jin, 2023).
- **Ekolojik Sürdürülebilirlik:** Mevcut finansal sistemin ekolojik sınırları gözetmeksizin sadece kısa vadeli kar maksimizasyonuna odaklanması, borcun büyüme hızının reel serveti aşmasına ve sistemin sürdürülebilirliğini yitirerek çökmesine zemin hazırlamaktadır (Yazıcı, 2016).

ESG'nin “yönetişim” boyutu, bankaların hem içsel risk yönetimi mekanizmalarını hem de dışsal denetim kalitesini kapsamaktadır (Ofori-Sasu vd., 2022a). Bu bağlamda şu iki husus öne çıkar:

- **Denetim ve Şeffaflık:** Zayıf kurumsal yönetime sahip bankalarda, CEO ikiliği (duality) ve bağımsız denetim eksikliği gibi unsurlar bankaların aşırı risk almasına neden olarak sistemik bir çöküşün önünü açmaktadır (Ofori-Sasu vd., 2022b).
- **Ahlaki Tehlike (Moral Hazard):** Yetersiz yasal düzenlemeler ve açık mevduat garantileri gibi yönetim zayıflıkları, banka yöneticilerini “ahlaki tehlike” altında riskli projelere yöneltmekte ve bu durum sistemik krizlerin en önemli tetikleyicilerinden biri olmaktadır (Arı ve Özkeskin, 2016; Cergibozan ve Arı, 2017).

ESG riskleri, enflasyon ve işsizlik gibi geleneksel makroekonomik göstergelerle birlikte krizlerin en güçlü belirleyicileri arasında yer almaktadır (Lin ve Jin, 2023). ESG risk puanlarındaki bozulma, bir yıl önceden sistemik bir krizin yaşanacağına dair başarılı öngörüler sunabilmektedir. Bu nedenle, finansal otoritelerin sistemik riski izlerken ESG faktörlerini makro ihtiyati politikaların merkezine yerleştirilmesi gerekmektedir (Lin ve Jin, 2023; D'Ercole ve Wagner, 2023).

4. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Bankacılık Krizleri

Bankacılık krizleri hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ekonomilerde ciddi finansal maliyetlere ve üretim kayıplarına yol açan sistemik olaylardır. Ancak bu krizlerin sıklığı ve etkileri, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre

farklılık göstermektedir. Yapılan çalışmalar, bankacılık krizlerinin gelişmiş ekonomilerde gelişmekte olan ülkelere göre daha sık (sırasıyla %7,5 ve %4,6) yaşandığını ortaya koymaktadır. Bu durum, gelişmiş ülkelerdeki finansal piyasaların büyüklüğü, karmaşıklığı ve yüksek kredi değerliliği sayesinde daha fazla borçlanabilme yeteneği ile açıklanmaktadır (Bojaj ve Aharon, 2024).

Buna karşın, krizlerin yarattığı mali faturanın gelişmekte olan ülkelerde çok daha ağır olduğu görülmektedir. Bankacılık krizlerinin kümülatif maliyeti, yükselen piyasa ekonomilerinde ortalama GSYİH'nın %17,5'ine ulaşırken, gelişmiş ülkelerde bu oran %12 seviyesindedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki kamu bankalarının baskınlığı ve zayıf düzenleme sistemleri, kriz sonrası kurtarma operasyonlarının maliyetini artıran temel unsurlardır (Altıntaş, 2004).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde krizleri tetikleyen makroekonomik dinamikler benzer görünmekle birlikte, değişkenlerin ağırlığı ve işleyiş kanalları değişmektedir. Bu çerçevede üç kanaldan söz edilebilir:

- **Ekonomik Büyüme ve Enflasyon:** Her iki ülke grubunda da düşük büyüme hızı ve yüksek enflasyon kriz olasılığını artırmaktadır (Demirgüç-Kunt ve Detragiache, 1998; Tunay, 2024). Ancak, enflasyonun gelişmekte olan ülkelerde çok daha yüksek ve oynak olması, bu ekonomilerde fiyat istikrarsızlığını krizlerin birincil belirleyicisi haline getirmektedir (Casabianca vd., 2022).
- **Dışsal Kırılğanlıklar ve Döviz Kuru:** Gelişmekte olan ülkelerde krizler genellikle döviz kurlarındaki aşırı oynaklık, cari açıklar ve ani sermaye çıkışları ile yakından ilişkilidir (Altıntaş, 2004; Arı ve Özkeskin, 2016). Gelişmiş ülkeler ulusal para cinsinden uzun vadeli borçlanabilirken, gelişmekte olan ülkelerin kısa vadeli ve döviz cinsinden borçlanmaya mahkûm olması, onları kur şoklarına karşı savunmasız bırakmaktadır (Karacan, 1995; Sarsıcı, 2024).
- **Küresel Entegrasyon:** Gelişmiş ekonomilerin küresel finansal sistemle daha entegre olması, krizlerin sınır ötesi yayılma (contagion) riskini artırmaktadır (Bojaj ve Aharon, 2024; Tunay ve Tunay, 2019). ABD gibi başat bir ekonomideki sarsıntı, küresel ölçekte likidite sorunlarına yol açabilmektedir (Akın, 2013).

Literatürde bankacılık krizlerinin en güçlü öncü göstergesi olarak kabul edilen kredi açığı, gelişmiş ülkelerde krizlerin %66,7'sini önceden doğru tahmin edebilirken, orta ve düşük gelirli ülkelerde aynı başarıyı gösterememektedir (Audit ve Alam, 2022; Bouvatier ve El Ouardi, 2023). Gelişmiş ekonomilerde krizler, genellikle aşırı kredi genişlemesi ve emlak veya hisse senedi fiyatlarındaki balonlar (örneğin 2008 Mortgage Krizi örneğindeki gibi) tarafından tetiklenir

(Roy, 2022; Tunay, 2024). Ancak, finansal derinleşmesi düşük olan gelişmekte olan ülkelerde, krizlerin her zaman aşırı krediden kaynaklanmadığı da saptanmıştır (Casabianca vd., 2022; Bouvatier ve El Ouardi, 2023). Bazı araştırmalar, bu ülkelerde “kredi açığı” yerine nominal kredi büyümesi veya kredilerdeki mutlak değişimin krizleri öngörmeye daha başarılı olduğunu savunmaktadır (Audit ve Alam, 2022).

Düzenlemelerin banka istikrarı üzerindeki etkisi bölgeye ve kurumsal yapıya göre paradoksal sonuçlar doğurabilmektedir:

- **Afrika ve Gelişmekte Olan Bölgeler:** Afrika bağlamında yapılan çalışmalar, zorunlu sermaye oranlarının artırılmasının bankacılık sektöründe istikrarsızlığı yükseltebileceğini göstermektedir (Ofori-Sasu vd., 2022; Ofori-Sasu 2023). Bu durum, zayıf kurumsal çevre nedeniyle aşırı denetimin bankaların ticari hedeflerine ulaşmasını güçleştirmesi ile açıklanmaktadır (Ofori-Sasu vd., 2022).
- **Ahlaki Tehlike (Moral Hazard):** Gelişmekte olan ülkelerde yaygın olan kapsamlı mevduat sigortası ve açık devlet garantileri, banka yöneticilerini aşırı risk almaya iterek krizlere zemin hazırlamaktadır (Arı ve Özkeskin, 2016; Cergibozan ve Arı, 2017). Gelişmiş ekonomilerde ise 2008 sonrası Basel III gibi makro ihtiyati düzenlemelerin bu riskleri sınırlaması amaçlanmış olsa da etkinliği hala tartışma konusudur (Ofori-Sasu vd., 2022a; Amoah vd., 2025).

Gelişmiş ülkelerde bankacılık krizleri büyük ölçüde karmaşık finansal araçlar, yüksek kaldıraç ve varlık fiyat balonlarından beslenirken; gelişmekte olan ülkelerde krizler makroekonomik istikrarsızlık, dış finansman bağımlılığı ve yapısal kurumsal zayıflıklardan kaynaklanmaktadır (Karacan, 1995; Okay, 2002; Bojaj ve Aharon, 2024). Krizlerin önlenmesinde tek tip bir modelin her iki ülke grubu için de geçerli olmadığı, finansal gelişmişlik düzeyi %20'nin altında olan ülkelerde geleneksel kredi göstergelerinin yetersiz kaldığı vurgulanmaktadır (Bouvatier ve El Ouardi, 2023). Dolayısıyla, ülkelerin yapısal dinamiklerini dikkate alan özgün erken uyarı sistemlerinin ve makro ihtiyati politikaların geliştirilmesi finansal istikrar için son derece önemlidir.

5. Türkiye’de Bankacılık Krizleri ve Diğer Gelişmekte Olan Ülkelerle Benzer ve Farklı Yanları

Türkiye ekonomisi, özellikle finansal serbestleşme adımlarının atıldığı 1980 sonrası dönemde, yaklaşık her on yılda bir sistemik boyutta bankacılık krizleri veya ciddi finansal sarsıntılarla karşı karşıya kalmıştır (Kale ve Eken, 2017). Cumhuriyet tarihinden itibaren yaşanan başlıca krizlerin kronolojik seyri şu şekildedir:

- **1929-1931 Büyük Buhran Dönemi:** Ödemeler dengesi açıklarının büyümesi ve dış ticaret hadlerindeki bozulma ile Türkiye ekonomisi ilk büyük mali krizini yaşamış, bu dönemde Merkez Bankası'nın kurulması kararlaştırılmıştır (Sarsıcı, 2024).
- **1982-1984 Bankerler Krizi:** 1980 sonrası faizlerin serbest bırakılmasıyla başlayan “faiz yarışı”, denetimsiz bankerlerin iflasıyla sonuçlanmış; bu durum bazı bankaların da mali bünyesini bozarak kapanmalarına veya yeniden yapılandırılmalarına neden olmuştur (Kale ve Eken, 2017; Sarsıcı, 2024).
- **1991 Körfez Savaşı:** Savaşın başlamasıyla bankalardan yüklü miktarda mevduat çekilişi yaşanmış, krizin bir “banka paniğine” dönüşmesini engellemek için devlet tüm mevduatlara %100 garanti vermiştir.
- **1994 Krizi:** Yanlış faiz ve kur politikaları sonucunda patlak veren döviz krizi, bankacılık sistemine sığıyarak Marmarabank, TYT Bank ve İmpexbank'ın iflasına yol açmıştır (Altıntaş, 2004; Fırat, 2010).
- **1998 Rusya Krizi ve 1999 Marmara Depreminin Etkileri:** Rusya krizinin ihracatı vurması ve ardından yaşanan deprem, bankacılık sektöründeki yapısal sorunları (Türkbank olayı vb.) derinleştirmiş; 1997-1999 döneminde 8 banka TMSF'ye devredilmiştir (Kale ve Eken, 2017; Sarsıcı, 2024).
- **2000-2001 Krizleri:** Kasım 2000'de likidite sıkışıklığıyla başlayan süreç, Şubat 2001'de siyasi tartışmalarla tetiklenen sistemik bir krize dönüşmüştür. Bu dönemde 20'den fazla banka sistem dışına çıkmış, GSYİH %9,5 oranında küçülmüştür (Uygur, 2001; Fırat, 2010; Akın, 2013; Sarsıcı, 2024).
- **2008 Küresel Finansal Krizi:** ABD merkezli başlayan kriz, Türkiye'de doğrudan bir bankacılık krizine dönüşmese de dış kaynaklı fonlama maliyetlerini artırmış ve reel sektör üzerinden banka karlarını etkilemiştir (Coşkun ve Eken, 2015; Sarsıcı, 2024).

Türkiye'de yaşanan krizlerin arkasındaki temel itici güçler; makroekonomik istikrarsızlık, bankacılık sektörünün yapısal zayıflıkları ve siyasi belirsizliklerin bir bileşimidir ve temel unsurları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- **Kamu Finansmanı ve Görev Zararları:** Özellikle 1990'larda kamu bankalarının “görev zararları” adı altında piyasadan yüksek faizle borçlanarak bütçe açıklarını finanse etmesi, sistemi kırılgan hale getirmiştir (Akın, 2013; Arı ve Özkeskin, 2016).

- **Vade ve Kur Uyumsuzluğu:** Bankaların kısa vadeli ve döviz cinsinden borçlanıp (sendikasyon kredileri, DTH vb.) uzun vadeli TL kredisi vermesi veya DİBS (Devlet İç Borçlanma Senedi) alması, faiz ve kur şoklarına karşı hassasiyeti artırmıştır (Cergibozan ve Arı, 2017; Okay, 2002).
- **Ahlaki Tehlike ve Denetim Zayıflığı:** Geçmişte mevduatların tamamının devlet garantisinde olması, banka sahiplerinin topladıkları fonları kendi grup şirketlerine usulsüz aktarmasına (holding bankacılığı) ve aşırı risk almalarına zemin hazırlamıştır (Ersoy, 2012; Kale ve Eken, 2017).
- **Yabancı Sermaye Bağımlılığı:** Kriz öncesi dönemlerde ülkeye giren “sıcak paranın” (kısa vadeli sermaye) ani bir şekilde çıkması, likidite krizlerini tetikleyen ana faktörlerden biri olmuştur (Uygur, 2001; Fırat, 2010; Sarsıcı, 2024).

Türkiye'nin yaşadığı bankacılık krizleri, Güneydoğu Asya (1997), Meksika (1994) ve Arjantin (2001) gibi diğer gelişmekte olan ülkelerdeki krizlerle hem benzer hem de farklı noktalar taşımaktadır. Bunları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- **Kriz Maliyetleri:** Bankacılık krizlerinin kümülatif maliyeti gelişmekte olan ülkelerde ortalama olarak GSYİH'nın %17,5'ine ulaşırken, gelişmiş ülkelerde bu oran %12 seviyesindedir (Altıntaş, 2004). Endonezya ve Tayland gibi ülkelerde maliyet %40-50'lere çıkarken, Türkiye'de 2001 krizinin maliyeti milli gelirin yaklaşık üçte birini bulmuştur (Altıntaş, 2004; Sarsıcı, 2024).
- **Döviz Kuru Rejimleri:** Tayland, Meksika ve Türkiye (2001 öncesi) gibi ülkelerde “nominal çıpa” veya sabit kur rejimlerinin sürdürülemez hale gelmesi, bankacılık krizlerini döviz krizleriyle birleştiren (ikiz kriz) temel ortak dinamiktir (Arı ve Özkeskin, 2016; Okay, 2002; Kale ve Eken, 2017). Eijffinger ve Karataş (2023), Avro bölgesi örneği üzerinden gelişmiş ülkelerdeki egemen borç krizlerinin nedenlerini araştırmıştır. Elde ettikleri bulgular; borç, para ve bankacılık krizlerinin birbirlerini tetiklediklerini ortaya koymuştur. Bu, “üçüz kriz” veya onların tabiriyle “üç kız kardeş” olarak nitelenen karmaşık, ama dramatik etkileri olan bir süreçtir. Bankacılık krizleri ile kısa vadeli dış borçlar arasındaki etkileşim, egemen borç krizlerinin en önemli tetikleyicilerinden biri olduğu saptanmıştır.
- **Büyüme ve Enflasyon Dinamiği:** Birçok gelişmekte olan ülkede krizler ekonomik genişleme (boom) dönemlerinden sonra ortaya çıkarken, Türkiye'de krizler genellikle kronikleşmiş yüksek enflasyon ve bütçe

açıklarıyla el ele yürümüştür (Işık vd., 2004; Arı ve Özkeskin, 2016; Tunay, 2024).

- **Kredi Açığı (Credit-to-GDP Gap):** Gelişmiş ekonomilerde krizlerin %66,7'sini öngörebilen kredi açığı ölçütü, Türkiye ve Afrika ülkeleri gibi gelişmekte olan piyasalarda daha zayıf bir sinyal gücüne sahiptir. Bu gibi ülkelerde nominal kredi büyümesi veya mutlak değişimler daha belirleyici olabilmektedir (Audit ve Alam, 2022; Tunay, 2016; Tunay, 2024).
- **2008 Küresel Krizi ve Dayanıklılık:** Diğer gelişmekte olan ülkelerden farklı olarak Türkiye, 2001 sonrası yaptığı yapısal reformlar ve BDDK'nın sıkı denetimi sayesinde 2008 küresel krizine güçlü sermaye oranları ile girmiş ve sistemik bir banka krizi yaşamamıştır (Coşkun ve Eken, 2015; Türkmen vd., 2021).

Türkiye'nin kriz geçmişi, finansal serbestleşmenin güçlü bir denetim ve düzenleme altyapısı olmadan gerçekleştirilmesinin ağır maliyetlerini ortaya koymaktadır. Gelişmekte olan diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye; özellikle 2001 sonrası "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" ile bankacılık sektörünü yeniden inşa ederek, küresel şoklara karşı diğer pek çok yükselen piyasadan daha dirençli hale gelmeyi başarmıştır.

6. Bankacılık Krizlerini Önleme Çabaları ve Çözüm Önerileri

6.1. Makro ve Mikro İhtiyati Politikaların Rolü ve Etkinliği

Bankacılık krizleri, finansal sistemin işleyişini bozarak reel ekonomide üretim düşüşü ve işsizlik gibi ağır sosyo-ekonomik maliyetlere yol açan sistemik olaylardır (Sarsıcı, 2024). 2008 krizi, geleneksel denetim mekanizmalarının yetersizliğini ortaya koymuş ve finansal istikrarın korunması için hem bireysel banka bazlı (mikro) hem de sistem geneli (makro) odaklı politikaların eşgüdümlü uygulanması gerekliliğini ön plana çıkarmıştır (Akın, 2013; Demir ve Çakır, 2015). Bu çerçevede, geleneksel politikaların yanında makro ve mikro ihtiyati politikalar geliştirilmesi ve uygulanması gerekliliği konusunda hem akademik hem uygulama hem de politik çevrelerde bir fikir birliği oluşmuştur. Aşağıda bu tür politikalar ana hatlarıyla açıklanacak ve banka istikrarına etkileri değerlendirilecektir.

6.1.1. Mikro İhtiyati Politikalar: Bireysel Banka İstikrarı

Mikro ihtiyati politikalar, münferit finansal kuruluşların sağlığını korumayı, iflas maliyetlerini sınırlamayı ve mevduat sahiplerinin haklarını güvence altına almayı amaçlayan düzenlemelerdir (Fırat ve Erdem, 2014).

Bu politikaların temel odak noktası; bankaların sermaye yeterliliği, likidite pozisyonları ve risk yönetim kalitesidir (Altıntaş, 2004; Demir ve Çakır, 2015). Sermaye yeterlilik oranları, bankaların maruz kaldığı riskler karşısında bir tampon işlevi görerek sermaye erimesini önlemeyi hedefler (Demir ve Çakır, 2015; Okay, 2002). Ayrıca bankaların iç kontrol sistemlerinin, bağımsız denetim süreçlerinin ve kurumsal yönetim ilkelerinin etkinliği, asimetrik bilgi sorunlarından kaynaklanan aşırı risk alma (ahlaki tehlike) davranışlarının sınırlamada kritik rol oynamaktadır (Sarsıcı, 2024; Karacan, 1995).

Mikro ihtiyati denetim, bankaların krizlere karşı ilk savunma hattıdır. Ancak 2008 krizi deneyimi, her bankanın tek başına güvenli olmasının tüm sistemin güvenli olduğu anlamına gelmediğini de göstermiştir (Demir ve Çakır, 2015). Bireysel bankaların riskten kaçınma refleksiyle aynı anda kredi musluklarını kapatması, makro düzeyde bir “kredi daralmasına” (credit crunch) ve dolaylı olarak sistemik riskin artmasına neden olabilmektedir (Altıntaş, 2004; Arner vd., 2022). Diğer bir deyişle, mikro ihtiyati politikaların etkinliği, banka bazında yüksek olsa bile banka sistemi bazında şartlara göre değişkenlik göstermektedir.

6.1.2. Makro İhtiyati Politikalar: Sistemik Risk Yönetimi

2008 sonrası paradigma değişimiyle öne çıkan makro ihtiyati politikalar, bankacılık sistemini bütünsel olarak korumayı, sistemik krizlerin sıklığını ve maliyetini düşürmeyi amaçlamaktadır (Fırat ve Erdem, 2014; Tunay, 2024).

Makro ihtiyati araçlar, finansal döngülerin (kredi balonları vb.) yarattığı dengesizlikleri hafifletmek için kullanılmaktadır (Belkhir vd., 2022; Tunay ve Tunay, 2024). En temel makro ihtiyati araçlar arasında Basel III kapsamında getirilen “Döngü Karşıtı Sermaye Tamponu” (CCyB), Likidite Karşılama Oranı (LCR) ve Net İstikrarlı Fonlama Oranı (NSFR) yer almaktadır (Demir ve Çakır, 2015). Ayrıca konut piyasasındaki balonları engellemek için uygulanan kredi-değer (LTV) ve borç-gelir (DTI) oranları gibi sınırlamalar da bu kapsamdadır (Belkhir vd., 2022).

Yapılan deneysel çalışmalar, makro ihtiyati politikaların banka krizi olasılığını istatistiksel olarak anlamlı şekilde azalttığını göstermektedir (Belkhir vd., 2022; Tunay ve Tunay, 2024). Özellikle gelişmekte olan ekonomiler üzerinde yapılan analizler, bu politikaların kredi açığını daraltarak sistemik risk birikimini engellediğini ortaya koymaktadır (Tunay ve Tunay, 2024). Ancak bu politikaların, kredi arzını ve yatırımları baskılayarak ekonomik büyümeyi kısa süreliğine yavaşlatmak gibi bir maliyeti de bulunmaktadır (Belkhir vd., 2022).

6.1.3. Politikaların Karşılıklı Etkileşimi ve Türkiye Deneyimi

Literatür, mikro ve makro ihtiyati tedbirlerin birbirini tamamlayıcı olması gerektiğini vurgulamaktadır (Akın, 2013; Demir ve Çakır, 2015). Sadece makroekonomik istikrar veya sadece banka bazlı mikro ihtiyati tedbirler krizleri önlemede yeterli değildir; her iki alanın eşgüdümü gerekmektedir (Sarsıcı, 2024; Tunay ve Tunay, 2019).

Türkiye, 2001 krizinden sonra BDDK'nın kurulması ve bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması ile mikro ihtiyati denetimi en üst düzeye çıkarmıştır (Coşkun ve Eken, 2015; Sarsıcı, 2024). Bu yapısal reformlar ve sıkı denetim mekanizması, Türk bankacılık sektörünün 2008 küresel krizini diğer ülkelere kıyasla çok daha dirençli ve sistemik bir iflas yaşamadan atlattığını sağlamıştır (Akın, 2013; Coşkun ve Eken, 2015). TCMB de 2010 sonrası para politikasında finansal istikrarı ana hedef haline getirerek “faiz koridoru” ve “zorunlu karşılıklar” gibi makro ihtiyati araçları etkin şekilde kullanmaya başlamıştır (Akın, 2013).

Makro ve mikro ihtiyati politikalar, finansal krizlerin etkilerini azaltmaktan daha çok bunların meydana gelme olasılığını azaltan önlemler manzumesidir (Sarsıcı, 2024). Etkin bir kriz yönetimi için bankaların sermaye yapılarının mikro düzeyde güçlendirilmesi (Basel III uyumu), makro düzeyde ise kredi genişlemesi ve varlık fiyatlarının yakından izlenerek proaktif tedbirler alınması zorunludur (Demir ve Çakır, 2015; Tunay ve Tunay, 2024). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kurumsal kalitenin artırılması ve politikaların yerel ekonomik dinamiklerle (enflasyon, büyüme hızı vb.) uyumlu hale getirilmesi, finansal istikrarın sürdürülebilirliği açısından temel öncelik olmalıdır (Ofori-Sasu vd., 2022a; Tunay ve Tunay, 2024).

6.2. Erken Uyarı Sistemleri ve Krizler Karşısındaki Etkinliği

Erken uyarı sistemleri (early warning systems / EWS), geçmiş kriz deneyimlerinden ve ekonomik göstergelerden hareketle yakın gelecekte bir kriz oluşumu hakkında politika yapıcıları ve yatırımcıları bilgilendirmeyi amaçlayan deneysel çalışmalardır (Arı ve Özkeskin, 2016; Cergibozan ve Arı, 2017). Bankacılık sisteminin istikrarını izlemek için kritik bir araç olarak kabul edilen bu sistemler, finansal kırılganlıkları zamanında saptayarak hükümetlerin aktif bir şekilde yanıt vermesine olanak tanır (Lin ve Jin, 2023; Huynh ve Uebelmesser, 2024). Erken uyarı sistemlerinin temel rolü; kriz sinyallerini doğru ve zamanında üreterek makro ihtiyati politika araçlarının devreye sokulmasını sağlamak ve böylece krizlerin yıkıcı ekonomik ve sosyal maliyetlerini minimize etmektir (Lin ve Jin, 2023; Arı ve Özkeskin, 2016).

6.2.1. Erken Uyarı Sistemlerinin Önemi

Bankacılık krizlerinin maliyetleri birçok ülkede GSYİH'nin %10'unu aşabildiği için, bu krizlerin gerçekleşmeden öngörülmesi önemlidir (Tunay, 2010). Bu çerçevede erken uyarı modelleri aşağıdaki avantajları sağlamaktadır:

- **Maliyet Yönetimi:** Erken uyarı sistemleri, krizlerin yarattığı üretim kayıplarını ve finansal rehabilitasyon harcamalarını azaltma potansiyeline sahiptir (Altıntaş, 2004). Doğru bir sinyal, otoritelerin kriz derinleşmeden müdahale etmesini sağlar (Ersoy, 2012).
- **Fırsata Dönüştürme:** Kriz olasılıklarının önceden bilinmesi, ülkelerin başarılı yönetim stratejileriyle olası sarsıntıları fırsata dönüştürebilmesine veya en azından koruma kalkını oluşturmasına imkân tanıyabilir (Yücel ve Kalyoncu, 2010).
- **Paradigma Değişimi ve Güven:** 2008 küresel krizinin öngörülememesi, erken uyarı modellerine duyulan ihtiyacı ve modellerin geliştirilmesi yönündeki akademik ilgiyi yeniden canlandırmıştır (Audit ve Alam, 2022; Tunay, 2024). Dolayısıyla kriz sonrası dönemde erken uyarı sistemleri daha da geliştirilmiş ve istikrarı korumaya dönük önlemlerin en ön hattında yerini almıştır.

6.2.2. Kullanılan Göstergeler ve Metodolojik Gelişmeler

Erken uyarı sistemleri literatürü, basit oran analizlerinden karmaşık yapay zekâ algoritmalarına kadar geniş bir yelpazede uzanmaktadır. Bu bağlamda çeşitli erken uyarı göstergeleri geliştirilmiştir. Aşağıda bunların en yaygın olanlarına ana hatlarıyla değinilecektir:

- **Kredi Odaklı Göstergeler:** “Kredi-GSYİH açığı” (credit-to-GDP gap) veya kredi açığı, Basel III düzenlemeleriyle birlikte sistemik riskin en güçlü öncü göstergesi olarak kabul edilmeye başlanmıştır (Alessandri vd., 2022; Tunay, 2016). Bazı çalışmalar, kredilerdeki “mutlak değişimin” özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha başarılı bir sinyal verdiğini savunmaktadır (Audit ve Alam, 2022).
- **Makro ve Mikro Değişkenler:** Faiz oranlarındaki artışlar, kur şokları, enflasyon ve banka rezervlerindeki azalmalar kriz olasılığını artıran temel öncü göstergelerdir (Arı ve Özkeskin, 2016; Cergibozan ve Arı, 2017).
- **ESG ve Siyasi Faktörler:** Güncel modellerde çevresel, sosyal ve yönetim (ESG) risk puanlarının yanı sıra seçim döngüleri gibi siyasi göstergelerin de kriz tahmin başarısını artırdığı saptanmıştır (Lin ve Jin, 2023; Huynh ve Uebelmesser, 2024). Dolayısıyla yeni erken uyarı sistemlerine bu tür göstergelerin de dahil edilmesi beklenmektedir.

- **Tahmin Yöntemleri:** Erken uyarı modellemesinde Logit ve Probit gibi geleneksel modellerin yanı sıra; Markov Rejim Değişim Modelleri, MARS yöntemi ve derin öğrenme (LSTM) temelli yaklaşımlar yüksek öngörü performansları nedeniyle tercih edilmektedir (Tunay, 2010; Cergibozan ve Arı, 2017; Lin ve Jin, 2023).

Bir erken uyarı sistemi tasarlanırken karşılaşılan en büyük zorluk, “krizi kaçırma” (1. tip hata) ile “yanlış alarm verme” (2. tip hata) arasındaki dengenin kurulmasıdır (Huynh ve Uebelmesser, 2024; Arı ve Özkeskin, 2016). Yanlış bir alarmın tetikleyeceği hatalı politika müdahaleleri, en az krizin kendisi kadar ekonomiye zarar verebilir (Huynh ve Uebelmesser, 2024). Ayrıca, erken uyarı sistemleri önemli bilgiler verse bile, bu bilgiler doğru ve zamanlaması uygun politikalarla yönetilmediği sürece ekonomileri krizden korumada tek başına yeterli değildir (Yücel ve Kalyoncu, 2010).

Sonuç olarak, erken uyarı sistemleri finansal istikrar mimarisinin temel taşlarından biridir. Özellikle Türkiye gibi dış şoklara açık gelişmekte olan ekonomilerde, krizlerin yurtdışı kaynaklı değişkenlerden (döviz pozisyonu, küresel finansal krizler vb.) güçlü şekilde etkilenmesi, erken uyarı modellerinin sürekli güncellenmesini ve teknolojik yeniliklerle (fintech, büyük veri analizi vb. gibi) desteklenmesini zorunlu kılmaktadır (Tunay, 2010; Arı ve Özkeskin, 2016; Zengin ve Çelik, 2025).

6.3. Gelişmekte Olan Ülkelerde Banka İstikrarını Korumaya Yönelik Politika ve Reform Önerileri

Gelişmekte olan ülkelerde finansal istikrarın sağlanması ve bankacılık krizlerinin önlenmesi amacıyla literatürde önerilen yasal reformlar; kurumsal yapının güçlendirilmesi, denetim standartlarının uluslararası düzeye taşınması, kriz çözümü mekanizmalarının oluşturulması ve şeffaflığın artırılması başlıklarında yoğunlaşmaktadır. Aşağıda bunlar ana hatlarıyla ele alınacaktır.

6.3.1. Kurumsal Yapı ve Bağımsızlık Reformları

Gelişmekte olan ekonomilerde krizlerin temel nedenlerinden biri olan siyasi müdahaleleri sınırlamak için geniş kapsamlı yasal düzenlemeler önerilmektedir. Bunları ana başlıklar itibarıyla aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- **Merkez Bankası Bağımsızlığı:** Para politikasının siyasi baskılardan arındırılması ve fiyat istikrarı odağının yasal güvenceye kavuşturulması kritik bir reformdur (Sarsıcı, 2024; Ofori-Sasu vd., 2022). Bu fiyat istikrarı yanında finansal istikrarı, özellikle Türkiye gibi banka baskın finansal sistemlerde ise banka istikrarını geliştirecektir.

- **Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması:** Kamu bankalarının bütçe açıklarını finanse etmek için kullanılmasına son verilmesi, “görev zararları”nın tasfiyesi ve bu bankaların ticari esaslara göre yönetilmesini sağlayacak yasal çerçevelerin oluşturulması önerilmektedir (Akın, 2013; Sarsıcı, 2024).
- **Denetim Kurumlarının Özerkliği:** Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) gibi kurumların hem idari hem de mali açıdan tam bağımsız hale getirilmesi ve yetki alanlarının tüm finansal sistemi kapsayacak şekilde genişletilmesi gerekmektedir (Sarsıcı, 2024).

6.3.2. Düzenleyici Standartlar ve Basel Uyumu

Uluslararası standartların yerel hukuka entegrasyonu, bankaların şoklara karşı dayanıklılığını artırmanın temel yoludur. Bu bağlamda, literatürde öne çıkan standartlar ve düzenlemeler aşağıda sıralanmıştır:

- **Basel III Standartları:** Sermaye yeterlilik oranlarının artırılmasına ek olarak, likidite karşılama oranı ve net istikrarlı fonlama oranı gibi likidite standartlarının yasal zorunluluk haline getirilmesi önerilmektedir (Demir ve Çakır, 2015).
- **Döngü Karşıtı Sermaye Tamponu:** Kredi genişlemesi dönemlerinde bankaların ek sermaye biriktirmesini zorunlu kılan yasal mekanizmaların kurulması, kriz öncesi risk birikimini engellemek için önemlidir (Alessandri vd., 2022; Tunay, 2016).
- **Risk Yönetimi ve İç Denetim:** Bankaların iç kontrol sistemlerini ve risk yönetimi birimlerini uluslararası normlara (COSO vb.) uygun şekilde kurmalarını zorunlu kılan yönetmeliklerin hayata geçirilmesi gerekmektedir (Karacan, 1995; Sarsıcı, 2024).

6.3.3. Kriz Yönetimi ve Çözümleme Mekanizmaları

Kriz anında finansal bulaşmayı durduracak mekanizmaların yasal altyapısı önceden hazırlanmalıdır. Örneğin banka iflaslarının önüne geçilmesi, geçilemiyorsa banka sistemindeki hasarı en aza indirecek tasfiye mekanizmaları oluşturulması gerekmektedir. Aşağıda bu ve buna benzer önlemler sıralanmıştır:

- **İflas ve Tasfiye Yasaları:** Sorunlu bankaların sistemden hızlıca çıkarılmasını sağlayacak, mülkiyet haklarını gözeten, ancak sistemik riski minimize eden modern iflas ve tasfiye yasaları önerilmektedir (Arner vd., 2022; Ersoy, 2012).
- **Varlık Yönetimi Şirketleri:** Banka bilançolarındaki takibe düşen kredilerin temizlenmesi amacıyla kamu veya özel destekli varlık yönetimi

şirketleri kurulmasına izin veren yasal düzenlemeler teşvik edilmelidir (Arner vd., 2022; Sarsıcı, 2024).

- **Borç Yeniden Yapılandırma Frameworkleri:** “İstanbul Yaklaşımı” veya “Anadolu Yaklaşımı” gibi, reel sektörün bankalara olan borçlarını mahkeme dışı yöntemlerle yapılandırmasına olanak sağlayan geçici veya kalıcı yasal çerçeveler kriz sonrası toparlanma için önerilmektedir (Ersoy, 2012).

6.3.4. Şeffaflık, Raporlama ve Etik Reformlar

Asimetrik bilgi sorunlarını azaltmak için şeffaflık reformları merkezi bir rol oynamaktadır. Bu nedenle uluslararası düzeyde çeşitli normlar geliştirilmiş ve bir bölümü veya tamamı ülkelerce benimsenmiştir. Bunların belli başlıları aşağıda sıralanmıştır:

- **Uluslararası Raporlama Standartları:** Bankaların finansal tablolarını IFRS veya TFRS standartlarına göre hazırlamaları ve bağımsız denetim süreçlerinin şeffaflığının yasal yaptırımlarla desteklenmesi gerekmektedir (Fırat ve Erdem, 2014; Sarsıcı, 2024).
- **Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesi:** Para aklamalarının önlenmesi ve terörizmin finansmanı ile mücadele düzenlemelerine uyumun hem ekonomik büyüme hem de finansal sistemin saygınlığı için yasal bir zorunluluk olması önerilmektedir (Amoah vd., 2025).
- **ESG Entegrasyonu:** Çevresel, sosyal ve yönetim (ESG) risklerinin bankaların risk değerlendirme süreçlerine dahil edilmesini öngören yasal çerçeveler, modern sistemik risk yönetimi için yeni bir öneridir (Lin ve Jin, 2023). Ama giderek daha çok ülke tarafından benimsendiği görülmektedir. Bunun temel nedeni, ESG süreçlerini benimseyen ülkelerin daha uygun finansman kaynaklarına erişebilmesidir.

Önerilen bu reformların başarısı, ülkenin kurumsal kalitesine bağlıdır. Bazı çalışmalar, zayıf kurumsal yapıya sahip ülkelerde yasal sermaye rasyolarını artırmanın bankaları aşırı risk almaya iterek paradoksal bir şekilde istikrarsızlığı artırabileceği konusunda uyarılmaktadır (Ofori-Sasu vd., 2022a). Bu nedenle, yasal reformların “tek tip” bir yaklaşımdan ziyade, ülkenin finansal derinleşme ve hukuk devleti esasları dikkate alınarak aşamalı bir şekilde uygulanması daha optimal bir strateji olarak önerilmektedir (Arı ve Özkeskin, 2016; Ofori-Sasu vd., 2022a).

7. Genel Değerlendirme ve Sonuç

Yapılan literatür incelemesi, bankacılık krizlerinin tek bir nedene indirgenemeyecek kadar karmaşık, çok boyutlu ve bulaşıcı doğasını açıkça ortaya koymaktadır. Teorik yaklaşımlar, krizlerin hem mevduat sahiplerinin beklentileri gibi banka paydaşlarına dair psikolojik faktörlerden hem kurumsal faktörlerden hem de makroekonomik dengesizlikler ve varlık balonu gibi reel ekonomik bozulmalardan kaynaklanabileceğini göstermektedir.

Deneysel bulgular, özellikle kredi açığı veya kredilerdeki mutlak değişim gibi kredi temelli ölçütlerin önemini göstermiştir. Gelişmiş ülkelerde kredi açığının proaktif ve güçlü bir sistemik risk göstergesi olduğu saptanmıştır. Gelişmekte olan ülkeler içinse, kredilerdeki mutlak değişim oranının daha başarılı bir erken uyarı göstergesi olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, modern finansal sistemde asimetrik bilgi sorunları ve ahlaki tehlike (moral hazard), krizlerin derinleşmesinde merkezi bir rol oynamaya devam etmektedir. Literatürdeki metodolojik evrim ise, geleneksel logit ve probit gibi ikili tepki modellerinden makine öğrenmesi ve yapay sinir ağları gibi yenilikçi yöntemlere doğru kaymış ve olası bir krizin öngörü gücünü artırma yolunda önemli bir mesafe kat etmiştir.

Bankacılık krizlerinin yüksek ekonomik ve toplumsal maliyetleri, finansal istikrarın korunmasını sadece sektörel bir mesele olmaktan çıkarmış, bunu bir ulusal güvenlik sorunu ve refah önceliği haline getirmiştir. Yapılan literatür taraması ve sentezlenen bulgular ışığında, gelecekteki krizlerin önlenmesi ve yönetilmesi adına şu temel politika önerileri geliştirilmiştir:

1. Mikro ve makro ihtiyati politikaların hem birbirleriyle hem de geleneksel ekonomi politikalarıyla (özellikle de para politikalarıyla) eşgüdümünün sağlanması gerekmektedir. Krizlerin önlenmesinde sadece banka bazlı mikro denetimler yeterli değildir. Finansal istikrar için makroekonomik istikrar (düşük enflasyon, sürdürülebilir büyüme) ile Basel III standartları gibi makro ihtiyati araçların eşgüdümlü olarak uygulanması şarttır.
2. Erken uyarı sistemlerinin çağdaş gelişmelere ve güncel gereksinimlere göre teknolojik olarak dönüştürülmesi gerekmektedir. Kriz sinyallerini daha yüksek doğrulukla yakalayabilmek için geleneksel yöntemlerin ötesine geçilmelidir. Yapay zekâ, makine öğrenmesi ve büyük veri analitiği (yani Fintech entegrasyonu), denetleyici otoriteler tarafından erken uyarı sistemlerine entegre edilerek “gerçek zamanlı” risk izleme kapasitesi artırılmalıdır.
3. Kurumsal kalite yükseltilmeli, denetim kurum ve süreçlerinin bağımsızlığı sağlanmalıdır. Güçlü sermaye tamponlarının yanı sıra, siyasi istikrar ve

denetim mekanizmalarının (BDDK, TCMB vb.) bağımsızlığı ve etkinliği krizlere karşı en önemli savunma hattıdır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kurumsal zayıflıkların giderilmesi finansal sistemin dışsal şoklara karşı direncini doğrudan etkilemektedir. Bu Türkiye için de geçerlidir.

4. Kredi genişlemesi yakından izlenmelidir. Aşırı kredi genişlemesi (credit boom), literatürde krizlerin en önemli ve mutlak öncü göstergesi olarak kabul edilmektedir. Meydana gelen krizlerin nedenlerine dair gözlemler ve yapılan birçok deneysel çalışmanın sonuçları bu hususu desteklemektedir. Bu nedenle, sektörel bazda kredi / GSYİH oranları, kredi açığı ve takipteki kredilerin toplam kredilere oranı yakından takip edilmeli, ısınma sinyalleri alındığında döngü karşıtı sermaye tamponları gibi araçlar devreye sokulmalıdır.
5. Son yıllarda önemi giderek artan sürdürülebilirlik ve yeni risk gruplarının banka istikrarı süreçlerinde dikkate alınması gerekmektedir. Modern literatürde öne çıkan ESG (Çevresel, Sosyal ve Yönetişim) riskleri ve kripto varlıklar gibi yeni nesil finansal araçlardan doğan risklerin erken uyarı sistemlerine ve sistemik risk değerlendirme süreçlerine dahil edilmesi, 21. yüzyıl bankacılık krizlerine hazırlıklı olmak adına yasal bir zorunluluk haline gelmelidir.

Özetle, bankacılık krizleri her ne kadar finansal sistemin doğal bir parçası gibi görünse de teknolojiyle desteklenen proaktif denetim, kurumsal şeffaflık ve makroekonomik disiplin ile bu krizlerin sıklığı ve yıkıcı etkileri minimize edilebilir. Dolayısıyla banka otoritelerinin kararlılıkla bu doğrultuda önlemler alması kadar, banka sisteminin tüm paydaşlarının katıldığı ve desteklediği bir güvenlik mimarisi inşa edilmelidir.

Kaynakça

- Akın, F. (2013). Finansal krizlerin Türk ekonomisine etkileri ve bu krizlere karşı alınan ekonomik politikalar. *İş ve Hayat*, 3(6), 27-41. <https://izlik.org/JA25FW46ND>
- Alessandri, P., Bologna, P., ve Galardo, M. (2022). Financial crises, macroprudential policy and the reliability of credit-to-GDP gaps. *IMF Economic Review*, 70, 625-667. <https://doi.org/10.1057/s41308-022-00168-6>
- Altıntaş, H. (2004). Bankacılık krizleri, nedenleri ve ekonomik maliyetleri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(1), 39-61. <https://izlik.org/JA52DC37XH>
- Amoah, L., Ofori-Sasu, D., Akotey, J. O., ve Akuoko, K. A. (2025). Systemic banking crisis, regulatory framework and economic growth resilience: Insight from the African economies. *Development and Sustainability in Economics and Finance*, 5, 100033. <https://doi.org/10.1016/j.dsef.2024.100033>
- Arı, A., ve Özkeskin, N. (2016). Türkiye'deki bankacılık krizlerinin nedenleri: Ekonometrik bir yaklaşım. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 53(622), 45-60. <https://izlik.org/JA89GC25TL>
- Arner, D. W., Avgouleas, E., ve Gibson, E. C. (2022). COVID-19, macroeconomic and sustainability shocks, moral hazard and resolution of systemic banking crises: Designing appropriate systems of public support. *European Business Organization Law Review*, 23, 937-976. <https://doi.org/10.1007/s40804-022-00255-1>
- Arslan, B. (2025). The effect of competition, concentration and financial inclusion on bank stability. *Turkish Business Journal*, 6(11), 53-64. <https://doi.org/10.51727/tbj.1701451>
- Arslantürk Çöllü, D. (2021). Bankaya özgü faktörlerin banka istikrarı üzerindeki etkileri: Türk bankacılık sektörü örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 1096-1117. <https://doi.org/10.15869/itobiad.852327>
- Audit, D., ve Alam, N. (2022). Why have credit variables taken centre stage in predicting systemic banking crises? *Latin American Journal of Central Banking*, 3, 100047. <https://doi.org/10.1016/j.latcb.2022.100047>
- Banos-Caballero, S., Garcia-Teruel, P. J., ve Martinez-Solano, P. (2023). Trade credit, creditor protection and banking crisis. *Global Finance Journal*, 57, 100834. <https://doi.org/10.1016/j.gfj.2023.100834>
- Belkhir, M., Naceur, S. B., Candelon, B., ve Wijnandts, J. C. (2022). Macroprudential policies, economic growth and banking crises. *Emerging Markets Review*, 53, 100936. <https://doi.org/10.1016/j.ememar.2022.100936>
- Bellucci, A., Fatica, S., Heynderickx, W., Kvedaras, V., ve Pagano, A. (2023). Liability taxes, risk, and the cost of banking crises. *Journal of Corporate Finance*, 79, 102387. <https://doi.org/10.1016/j.jcorpfin.2023.102387>

- Bojaj, M. M., ve Aharon, D. Y. (2024). Financial measures and banking crisis: New evidence. *Finance Research Letters*, 70, 106326. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2024.106326>
- Bouvatier, V., ve El Ouardi, S. (2023). Credit gaps as banking crisis predictors: A different tune for middle- and low-income countries. *Emerging Markets Review*, 54, 101001. <https://doi.org/10.1016/j.ememar.2023.101001>
- Cardot-Martin, R., Labondance, E., ve Refait-Alexandre, C. (2022). Capital ratios and banking crises in the European Union. *International Economics*, 172, 389-402. <https://doi.org/10.1016/j.inteco.2021.07.003>
- Casabianca, E. J., Catalano, M., Forni, L., Giarda, E., ve Passeri, S. (2022). A machine learning approach to rank the determinants of banking crises over time and across countries. *Journal of International Money and Finance*, 129, 102739. <https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2022.102739>
- Cergibozan, R., ve Arı, A. (2017). Türkiye'deki banka krizlerine yönelik ekonometrik bir yaklaşım: Markov rejim değişim modeli. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 39(1), 47-64. <https://doi.org/10.14780/muiibd.329728>
- Coşkun, H. A., ve Eken, M. H. (2015). 2001 ve 2008 krizlerinin Türk bankacılık sektörüne etkilerinin karşılaştırılması. *Maliye Finans Yazıları*, (104), 105-130. <https://izlik.org/JA54AB27PC>
- Coşkun, M. N. (2021). Gelişmekte olan ekonomilerde bankacılık krizleri. *G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, 2/2001, 39-50. <https://izlik.org/JA87SJ54HN>
- Danışman, G. Ö. (2022). Bank market power and risk during crises. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(45), 1405-1422. <https://doi.org/10.46928/iticusbe.1171085>
- Demir, Y., ve Çakır, S. (2015). Finansal istikrar ve Türkiye'de bankacılık düzenlemeleri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(33), 33-53. <https://doi.org/10.31795/baunsobed.645440>
- Demirgüç-Kunt, A. ve Detragiache, E. (1998). The determinants of banking crises in developing and developed countries. *IMF Staff Papers*, Palgrave Macmillan, 45(1), 81-109. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/staf-fp/1998/03-98/pdf/demirguc.pdf>
- D'Ercole, M., ve Wagner, W. (2023). The green energy transition and the 2023 Banking Crisis. *Finance Research Letters*, 58, 104493. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2023.104493>
- Diamond, D. W., ve Dybvig, P. H. (1983). Bank Runs, Deposit Insurance, and Liquidity. *Journal of Political Economy*, 91(3), 401-419. <http://www.jstor.org/stable/1837095>
- du Plessis, E. (2022a). Dynamic forecasting of banking crises with a Qual VAR. *Journal of Applied Economics*, 25(1), 477-503. <https://doi.org/10.1080/15140326.2020.1816132>

- du Plessis, E. (2022b). Multinomial modeling methods: Predicting four decades of international banking crises. *Economic Systems*, 46(2), 100979. <https://doi.org/10.1016/j.ecosys.2022.100979>
- Eijffinger, S. C. W., ve Karataş, B. (2023). Three sisters: The interlinkage between sovereign debt, currency, and banking crises. *Journal of International Money and Finance*, 131, 102798. <https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2022.102798>
- El Herradi, M., ve Leroy, A. (2022). Banking crises and income distribution. *Journal of International Money and Finance*, 127, 102695. <https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2022.102695>
- Ersoy, H. (2012). Bankacılık krizlerinin yönetimi. *Maliye Finans Yazıları*, 26(94), 69-96. <https://izlik.org/JA76AF25MF>
- Fang, H., Chung, C.P. ve Lee, Y.H. (2025). Moderating effect of credit growth for financial development on economic growth: Considering banking crises and endogeneity. *Quarterly Review of Economics and Finance*, 104, 102061. <https://doi.org/10.1016/j.qref.2025.102061>
- Fırat, E. (2010). Türkiye’de yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin bankacılık sektörü üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 47(547), 97-114.
- Fırat, E., ve Erdem, E. (2014). Küresel krizin ardından bankacılık sektöründeki son gelişmeler: Türkiye’deki bankacılıkla ilgili yeni düzenlemelerin etkileri. *International Conference on Eurasian Economies 2014*, 1-11.
- Fungacova, Z., Kerola, E., ve Weill, L. (2019). Does Experience of Banking Crises Affect Trust in Banks? *Journal of Financial Services Research*, 62, 61-90. <https://doi.org/10.1007/s10693-021-00365-w>
- Giraldo, C., Giraldo, I., Gomez-Gonzalez, J.E., Uribe, J.M. (2024). Financial integration and banking stability: A post-global crisis assessment. *Economic Modelling*, 139, 106835. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2024.106835>
- Gulati, R. (2022). Global and local banking crises and risk-adjusted efficiency of Indianbanks: Are the impacts really perspective-dependent? *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 84, 23-39. <https://doi.org/10.1016/j.qref.2022.01.004>
- Güngör, S. (2023). Bank-specific determinants of financial stability in participation banks: Fresh evidence from the Driscoll-Kraay Estimator. *International Journal of Business ve Economic Studies*, 5(3), 166-181. <https://doi.org/10.54821/uiecd.1333150>
- Hamadi, H., Awdeh, A., ve El Moussawi, C. (2025). The determinants of banking crises: a comprehensive evidence. *The Journal of Risk Finance*, 26(5), 866-885. <https://doi.org/10.1108/JRF-04-2025-0188>

- Huang, C. S., ve Charteris, A. (2025). Shockwaves across borders: did the 2023 banking crisis reshape global banking sector linkages? *Finance Research Letters*, 82, 107571. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2025.107571>
- Huynh, T., ve Uebelmesser, S. (2024). Early warning systems for systemic banking crises: The role of political indicators. *European Journal of Political Economy*, 81, 102484. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2023.102484>
- Işık, S., Duman, K., ve Korkmaz, A. (2004). Türkiye ekonomisinde finansal krizler: Bir faktör analizi uygulaması. *S.D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, 19(1), 45-69. <https://izlik.org/JA66ZD86TX>
- Kale, S., ve Eken, M. H. (2017). Türk bankacılığında krizler ve çıkarılan dersler. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(5), 11-23. <https://izlik.org/JA93XD42HN>
- Kaminsky, G. L., ve Reinhart, C. M. (1999). The twin crises: The causes of banking and balance-of-payments problems. *The American Economic Review*, 89(3), 473–500. <http://www.jstor.org/stable/117029>
- Karacan, A. İ. (1995). Bankacılıkta risk kavramı ve finansal kriz – Bir Yazın Taraması, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No: 11, 12, 13, 143-192.
- Kasahara, H., Sawada, Y., ve Suzuki, M. (2024). The effect of bank recapitalization policy on credit allocation, investment, and productivity: Evidence from a banking crisis in Japan. *Journal of Banking and Finance*, 158, 107047. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2023.107047>
- Kindleberger, C.P. (1978) *Manias, Panics, and Crashes. A History of Financial Crisis*. Macmillan, London.
- Lin, S. L., ve Jin, X. (2023). Does ESG Predict Systemic Banking Crises? A Computational Economics Model of Early Warning Systems with Interpretable Multi-Variable LSTM based on Mixture Attention. *Mathematics*, 11(2), 410. <https://doi.org/10.3390/math11020410>
- Minsky, H. P. (1982). Can “it” happen again? A reprise. *Challenge*, 25(3), 5–13. <http://www.jstor.org/stable/40720064>
- Ofori-Sasu, D. (2023). Lending behaviour, political environment and systemic banking crisis in developing economies. *Scientific African*, 22, e01928. <https://doi.org/10.1016/j.sciaf.2023.e01928>
- Ofori-Sasu, D., Agbloyor, E. K., Kuttu, S., ve Abor, J. Y. (2022a). Regulations and banking crisis: lessons from the African context. *Journal of Financial Regulation and Compliance*, 30(5), 618-645. <https://doi.org/10.1108/JFRC-09-2021-0073>
- Ofori-Sasu, D., Ofori-Sasu, E. K., Kuttu, S., ve Abor, J. Y. (2022b). Bank lending behaviour and systemic banking crisis in Africa: The role of regulatory framework. *Journal of International Development*, 1-28. <https://doi.org/10.1002/jid.3729>

- Okay, E. (2002). Türk bankacılık sektöründe risk ve kriz. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, 1(2), 95-122. <https://izlik.org/JA85RS92LD>
- Oktar, S. ve Yüksel, S. (2015). Bankacılık krizlerinin erken uyarı sinyalleri: Türkiye üzerine bir uygulama. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(28/2), 37-53.
- Roy, S. (2022). What drives the systemic banking crises in advanced economies? *Global Finance Journal*, 54, 100746. <https://doi.org/10.1016/j.gfj.2022.100746>
- Sarsıcı, E. (2024). Türk bankacılık ve finans sektöründe 2001 ve 2008 krizleri. *İksad Yayınları*.
- Tunay, K. B. (2010). Bankacılık krizleri ve erken uyarı sistemleri: Türk bankacılık sektöründe bir model önerisi. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 4(1), 9-46. <https://izlik.org/JA74MC29ZT>
- Tunay, K. B. (2016). Kredilerin GSYİH'ye oranı açığı ve sistemik banka krizleri arasındaki ilişki: Türkiye örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(1), 681-697. <https://izlik.org/JA55EE76PX>
- Tunay, K. B. (2024). Gelişmekte olan ekonomilerde ve Türkiye'de sistemik banka krizleri: Karşılaştırmalı ekonometrik bir analiz. *Bankacılık ve Finansal Araştırmalar Dergisi*, 11(1), 1-18. <https://doi.org/10.55026/jobaf.1400339>
- Tunay, K. B., ve Tunay, N. (2019). Makro finansal şoklar ve banka krizlerinin etkileşimi: Türkiye örneği. *Avrasya İşletme ve İktisat Dergisi*, 20, 143-158. <http://dx.doi.org/10.17740/eas.econ.2019.V20-10>
- Tunay, K. B., ve Tunay, N. (2024). Gelişmekte olan ülkelerde banka krizleri ile makro ihtiyati politikaların dinamik etkileşimleri. *Eurasian Econometrics, Statistics ve Empirical Economics Journal*, 25, 93-117. <https://doi.org/10.17740/eas.stat.2024-V25-07>
- Türkmen, N. C., Üçay, M., ve Uzan, H. (2021). Türk bankacılık sektörünün krizler ve pandemilerle imtihanı: 1990-2020 dönemi karlılık analizi. *JOINBAT*, 2(2), 83-101. <https://izlik.org/JA27TB77SJ>
- Uygur, E. (2001). Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri. *Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni No: 2001/184*.
- Wang, S. (2023). Income inequality and systemic banking crises. *Economic Systems*, 47, 101123. <https://doi.org/10.1016/j.ecosys.2023.101123>
- Yazıcı, R. (2016). Finansal krizlerin önlenmesinde katılım bankacılığı sisteminin rolü üzerine bir değerlendirme. *Sakarya İktisat Dergisi*, 5(2), 59-82. <https://izlik.org/JA45WZ65AM>
- Yücel, F., ve Kalyoncu, H. (2010). Finansal krizlerin öncü göstergeleri ve ülke ekonomilerini etkileme kanalları: Türkiye örneği. *Maliye Dergisi*, (159), 54-68.

- Yüksel, S., ve Zengin, S. (2016). Leading indicators of 2008 Global Crisis: An analysis with logit and MARS methods. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 8(15), 495-518. <https://doi.org/10.14784/marufacd.266525>
- Zengin, S., ve Çelik, İ. (2025). Stability, Profitability, and Liquidity: How Fintech Lending Effects the Banking Trifecta. *Yönetim ve Ekonomi*, 32(2), 191-205. <https://doi.org/10.18657/yonveek.1640757>

